МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: **УЯВЛЕННЯ ПРО УСПІХ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0533-з
спеціальності 053– Психологія
Єрмоніна Любов Володимирівна
Керівник: Губа Н.О., зав.кафедри, к. психол.н,
доцент кафедри психології
Рецензент: Грандт В.В., к. психол.н., доцент
кафедри психології

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

«____»_____2024 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Єрмоніній Любові Володимирівні

Тема роботи Уявлення про успіх як чинник становлення кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів

керівник роботи Губа Н.О., зав. кафедри, к. психол. н, доцент кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «24» 09 2024 року № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: розкрити поняття успіху в психології; визначити фактори, що впливають на формування уявлень про успіх; проаналізувати концепції формування та розвитку кар'єрних орієнтацій у молоді; визначити роль соціального контексту у формуванні уявлень про успіх та кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів; провести емпіричне дослідження уявлення про успіх як чинник становлення кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів.

5. Перелік графічного матеріалу: 7 таблиць, 7 рисунків

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання прийняв
Вступ	Губа Н.О., доцент		
Розділ 1	Губа Н.О., доцент		
Розділ 2	Губа Н.О., доцент		
Висновки	Губа Н.О., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень –лютий 2024 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2024 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2024 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	липень-червень 2024 р.	Виконано
6	Написання висновків	Серпень-вересень 2024 р.	Виконано
7	Передзахист	жовтень 2024 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2024 р.	Виконано

Студент _____ Л.В. Єрмоніна

Керівник роботи _____ Н.О. Губа

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ О. М. Гредінарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 83 сторінки, 7 таблиць, 7 рисунків, 82 джерела, 2 додатка

Об'єкт дослідження: концепт успіху в становлені карєрних орієнтацій

Предмет дослідження: чинники становлення кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів.

Мета дослідження: проаналізувавши наукові джерела та теорії щодо визначення факторів, які впливають на формування уявлень про успіх та кар'єрні орієнтації молоді, провести емпіричне дослідження серед студентів-випускників спеціальності 053 Психологія щодо визначення атрибутивних типів оптимізму-песимізму успіху як чинника становлення кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що існує кореляційний зв'язок між кар'єрними орієнтаціями та уявленнями про життєвий успіх, зокрема: у студентів-випускників з високим рівнем оптимізму визначається провідна кар'єрна спрямованість «Професійна компетентність», а у студентів-випускників з високим рівнем песимізму – «Стабільна робота».

Для досягнення і вирішення поставлених завдань нами використано такі методи, як метод аналізу науково-теоретичних джерел, систематизації та узагальнення психологічних даних за обраною темою дослідження, психодіагностичні методи, а також методи математичної обробки даних.

Наукова новизна полягає в тому, що нами було визначено фактори, які впливають на формування уявлень про успіх та кар'єрні орієнтації молоді, проведено емпіричне дослідження серед студентів-випускників спеціальності 053 Психологія щодо визначення атрибутивних типів оптимізму-песимізму успіху як чинника становлення кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані в професійній діяльності викладачів вищих навчальних закладів що викладають у студентів випускників.

КАР'ЄРНІ ОРІЄНТАЦІЇ, УСПІХ, ПЕСИМІЗМ, ОПТИМІЗМ, СТУДЕНТИ ВИПУСКНИКИ, ПСИХОЛОГИ.

SUMMARY

Yermonina L.V. The Perception of Success as a Factor in the Formation of Career Orientations of Future Psychologists.

Master's thesis: 83 pages, 7 tables, 7 figures, 82 sources, 2 applications.

Object of research: the concept of success in the formation of career orientations

The subject of the study: factors of the formation of career orientations of future psychologists.

The purpose of the study: after analyzing scientific sources and theories regarding the identification of factors that influence the formation of ideas about success and career orientations of young people, conduct an empirical study among graduate students of the specialty 053 Psychology regarding the identification of attributive types of optimism-pessimism of success as a factor in the formation of career orientations of future psychologists.

The hypothesis of the study is that there is a correlation between career orientations and ideas about life success, in particular: among graduate students with a high level of optimism, the leading career direction "Professional competence" is determined, and among graduate students with high level of pessimism - "Stable work".

To achieve and solve the set tasks, we used such methods as the method of analyzing scientific and theoretical sources, systematization and generalization of psychological data according to the chosen topic of research, psychodiagnostic methods, as well as methods of mathematical data processing.

The scientific novelty lies in the fact that we have determined the factors that influence the formation of ideas about success and career orientations of young people, conducted an empirical study among graduate students of the specialty 053 Psychology regarding the definition of attributive types of optimism-pessimism of success as a factor in the formation of career orientations of future psychologists.

The practical significance of the work is that the results of the research can be used in the professional activities of teachers of higher educational institutions who teach graduate students.

CAREER ORIENTATIONS, SUCCESS, PESMISM, OPTIMISM, STUDENTS, GRADUATES, PSYCHOLOGISTS.

ЗМІСТ

ВСТУП 8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОКУ МІЖ УЯВЛЕННЯМИ ПРО УСПІХ ТА КАР'ЄРНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ..... 11

1.1.Поняття успіху в психології……..... 11

1.2. Фактори, що впливають на формування уявлень про успіх у молоді…….. 22

1.3. Концепції формування та розвитку кар'єрних орієнтацій…… 34

1.4. Роль соціального контексту у формуванні уявлень про успіх та кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів …… 40

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕННЯ ПРО УСПІХ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ …….. 53

3.1. Методи, методика і процедура дослідження……... 53

3.2. Результати дослідження та їх інтерпретація……..... 56

ВИСНОВКИ..... 70

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 76

ДОДАТКИ…….. 84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний світ вимагає від молодих спеціалістів високого рівня компетентності, особистісної зрілості та розуміння своїх професійних цілей та кар’єрних орієнтацій. Психологи, які готуються до професійної практики, також стикаються з необхідністю розвитку власних уявлень про успіх, які є невід’ємною частиною їхніх особистих і професійних амбіцій. Успіх у професійній сфері має багато аспектів, і розуміння цього має значний вплив на формування кар’єрного шляху та життєвих цілей людини.

Кар'єрні орієнтації формуються під впливом багатьох факторів, одним з провідних факторів можна визначити успіх. Особливість уявлень про успіх у сфері психології полягає в поєднанні особистісного самовдосконалення та бажання допомогти іншим, що відрізняється від інших професій, орієнтованих насамперед на фінансовий успіх чи соціальний статус. З цієї причини актуальним є вивчення уявлень майбутніх психологів про успіх, оскільки вони визначають мотивацію професійного розвитку, особисте задоволення від роботи та загальне самопочуття.

Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючою потребою у кваліфікованих психологах, здатних ефективно вирішувати проблеми сучасного суспільства. Вивчення факторів, що впливають на формування професійних орієнтацій, особливо уявлень про успіх, сприятиме створенню умов для формування здорової професійної мотивації та особистісної стійкості майбутніх спеціалістів.

Проблема життєвого успіху є достатньо розвинутою в працях сучасних українських дослідників в психології, таких як Щербакової О.О., Беха І.Д., Покотило Л.Ю., Виноградової В.Є., Головахи Є.І., Чепелевої Н В., Боровинської І.Є., Яреми А.І., Бабенко С.С., Мельник О.В. та інших. Кар’єрні орієнтації досліджували такі українські вчені, як: Столярчук О.А.,

Щотка О.П., Перегончук Н.В., Фальчук М.П., Максименко С.Д., Щербак Т.Д., Карамушка Л.М., Долгих Л.М., Кокун О.М. та інші.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених кар'єрним орієнтаціям та впливу різних факторів на їх становлення, питання уявлення про успіх як чинник становлення кар'єрних орієнтацій майбутніх спеціалістів залишається недостатньо вивченим.

Актуальність і недостатній рівень розробки означеної проблеми зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи магістра: «Уявлення про успіх як чинник становлення кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів».

Об'єкт дослідження: концепт успіху в становлені карєрних орієнтацій

Предмет дослідження: чинники становлення кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів.

Мета дослідження: проаналізувавши наукові джерела та теорії щодо визначення факторів, які впливають на формування уявлень про успіх та кар'єрні орієнтації молоді, провести емпіричне дослідження серед студентів-випускників спеціальності 053 Психологія щодо визначення атрибутивних типів оптимізму-песимізму успіху як чинника становлення кар'єрних орієнтацій майбутніх психологів.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що існує кореляційний зв'язок між кар'єрними орієнтаціями та уявленнями про життєвий успіх, зокрема: у студентів-випускників з високим рівнем оптимізму визначається провідна кар'єрна спрямованість «Професійна компетентність», а у студентів-випускників з високим рівнем песимізму – «Стабільна робота».

У відповідності з метою та гіпотезою визначені завдання дослідження:

1. Розкрити поняття успіху в психології;
2. Визначити фактори, що впливають на формування уявлень про успіх у молоді;
3. Проаналізувати концепції формування та розвитку кар'єрних орієнтацій;

4. Визначити роль соціального контексту у формуванні уявлень про успіх та кар’єрних орієнтацій майбутніх психологів;

5. Провести емпіричне дослідження уявлення про успіх як чинник становлення кар’єрних орієнтацій майбутніх психологів.

Для досягнення і вирішення поставлених завдань нами використано такі методи, як метод аналізу науково-теоретичних джерел, систематизації та узагальнення психологічних даних за обраною темою дослідження, психодіагностичні методи, а також методи математичної обробки даних.

Наукова новизна полягає в тому, що нами було визначено фактори, які впливають на формування уявлень про успіх та кар’єрні орієнтації молоді, проведено емпіричне дослідження серед студентів-випускників спеціальності 053 Психологія щодо визначення атрибутивних типів оптимізму-песимізму успіху як чинника становлення кар’єрних орієнтацій майбутніх психологів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані в професійній діяльності викладачів вищих навчальних закладів що викладають у студентів випускників.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувались методологічним обґрунтуванням вихідних положень; використанням методів, адекватних меті та завданням дослідження.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОКУ МІЖ УЯВЛЕННЯМИ ПРО УСПІХ ТА КАР'ЄРНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Поняття успіху в психології

Тема успіху та успішності зараз є однією з центральних як у повсякденних міркуваннях сучасної людини, так і в науково-психологічних дослідженнях. У цій сфері особливої актуальності набуває проблема виявлення механізмів і чинників розвитку потенціалу та ресурсів життєвої успіху людини.

Стрижак А.Є., вивчаючи феномен «успіх» зазначає, що проблема успіху у сфері філософії розглядається в контексті усвідомлення особистістю сенсу життя, усвідомлення життєвих завдань і розуміння їх успішного вирішення, стану гармонії особистості у вчинках та діяльності. Соціально-філософський аспект успіху полягає у впливі особистості на соціальну дійсність. Психологічний аспект успіху представлений як соціально-результативний компонент діяльності особистості, як поняття раціонального вибору. Соціально-педагогічний аспект заснований на зусиллях, які докладає особистість у діяльності. Педагогічний аспект успіху визначає умови і технології навчання [53, 327].

Успіх є складним і багатогранним поняттям, оскільки існує багато визначень як всередині психології як науки, так і в інших соціальних і гуманітарних дисциплінах. Воно складне не лише тому, що точаться дискусії щодо його визначення, а й тому, що поняття «успіх» має свої «підвиди», «Залежно від області продуктивності успіх може бути:

− життєвий;

− політичний;

− підприємницький;

− економічний;

− соціальний;

− професійний [4, 253].

В нашому сьогоденні поняття «успіх» і похідні від нього ще недостатньо вивчені як у філософському, так і в психологічному плані. Це явище частіше зустрічається в соціологічних працях і особливо в популярній літературі з менеджменту, бізнес-психології та корпоративної культури. У соціальному контексті успіх людини безпосередньо пов’язаний з її діяльністю, актом створення чи досягненням чогось. З одного боку, успіх має яскраво виражену зовнішню спрямованість - соціально-економічний аспект, а з іншого - внутрішню, спрямовану на особистісне розуміння людиною свого сенсу, закріплення її в певному соціальному образі. Таким чином, під успіхом розуміють певну діяльність або результат, індивідуальну систему цінностей, що веде до реалізації індивідуальних бажань [49, 134].

Покотило Л.Ю., Виноградова В.Є. зазначають, що описи феномену успіху можна знайти в роботах з таких дисциплін, як соціологія, економіка, психологія, педагогіка, історія та політологія. Дослідження в галузі лінгвокультурного розуміння успіху показують, що в культурі західних країн (Європи, Південної та Північної Америки) успіх асоціюється насамперед із багатством і кар’єрою, яка безпосередньо залежить від зусиль особистості. У слов'янських країнах успіх більше асоціюється з перемогою в битві, з досягненнями в знаннях, з завоюванням симпатій, з удачею і дарованими Богом здібностями [49, 135].

У філософському підході обґрунтування поняття «успіх» пов’язане з проблемою самовизначення особистості, реалізації нею «проекту буття», мети життя. Успіх розглядається як вирішення проблеми відповідно до сенсу життя, а сенс життя розглядається як вираження уявлень про успіх.

Основну увагу вчених і філософів, таких як Н. Макіавелі - засновник протестантизму; Ж. Кальвін, В. Цвінглі - ідеологи утилітаризму; представники філософії прагматизму – Ч. Пірс, У. Джеймс, роблять акцент на вивчення сутнісної природи успіху, його екзистенційних проявах, залежності сутнісного змісту успіху від особливостей життєвої філософії людини та місця успіху у світогляді особистості. Такі вчені, як Епікур, Лао-цзи, Чжуан-цзи, Б. Спіноза зазначають, що успіх пов’язаний не лише із зовнішніми чинниками та обставинами, корисністю та практичною доцільністю, так і з внутрішнім станом рівноваги, гармонії і спокою, відсутністю турбот і страждань, пов’язуючи його з поняттям щастя.

У філософській традиції успіх нерозривно пов'язаний з поняттям свободи особистості як можливості самостійного вибору способів дій, з категоріями діяльності та волі, які вважаються необхідними умовами успіху. Воля вважається запорукою успішної дії, як з точки зору постановки цілей, так і з точки зору відповідності вищій волі, волі абсолюту [63, 93].

У філософсько-психологічному розумінні успіх визначається як суб'єктивне сприйняття світогляду у свідомості індивіда. Успішність людини наближається до таких категорій, як особистісний і професійний ріст, самоактуалізація та самореалізація. Проблема успіху знайшла своє відображення у працях багатьох західноєвропейських філософів, таких як Р. Декарт, Г. Лейбніц, Г.В. Гегель, К. Маркс та ін. [49, 134].

У рамках психологічного підходу досліджується особистий досвід успіху та розглядається сам успіх як основа самореалізації особистості та тенденції до самоактуалізації та особистісного зростання. Вчені та психологи зосереджують свою увагу на вивченні факторів, які є передумовами успішної життєдіяльності особистості. З психологічної точки зору успіх - це переживання стану радості, задоволення від того, що бажаний результат відповідає або перевершує очікування. Успіх передбачає оптимальне співвідношення між очікуваннями індивіда та результатами його діяльності.

Успішність розглядається як характерологічна риса особистості, яка показує, наскільки ефективно ця особистість досягає своїх цілей [63, 93].

У психологічній літературі поняття успіху розкривається через його зв'язок з рівнем домагань і мотивацією досягнення (потреба особистості досягати успіхів й уникати невдач). Такий підхід до вивчення успішності особистості реалізований у працях основоположників концепції мотивації досягнення Дж. Аткінсон, В. В. Майєр, Х. Хекхаузен, Ф. Мак-Клелланд.

У рамках підходу менеджменту, бізнес-психології та організаційного консультування поняття успіху є одним із найбільш часто використовуваних. У теорії менеджменту під успіхом розуміють досягнення максимального результату з найменшими витратами енергії, часу та зусиль. Акцент робиться на досягненні поставлених цілей з мінімальними витратами матеріальних, соціальних і психологічних ресурсів. Успіх у цьому контексті є метою діяльності суб’єкта економічних відносин, а управління – необхідною умовою її досягнення. Тому, центром наукових інтересів є розробка стратегій успішної діяльності, розробка методів, прийомів і технологій досягнення успіху, практичних концепцій підвищення ефективності діяльності та саморегуляції поведінки, технологій самоменеджменту. Значна кількість досліджень присвячена вивченню характеристик успішного менеджера, виявленню факторів і складових успіху господарюючого суб’єкта, а також показників ефективності, зокрема результативності, продуктивності та практичної реалізації.

Категорія успіху в соціології характеризує соціальне існування соціального суб'єкта, описує і структурує життєвий простір, а також є показником ефективності соціальної системи в цілому. Особливістю напряму соціології в дослідженні успіху є спрямованість на аналіз існуючих суспільних уявлень про успіх та успішних людей, ціннісних орієнтацій, символів та ідеалів, пов’язаних з успіхом, критеріїв і факторів успіху, факторів, що впливають на формування успішності особистості, стратегій та практик успішної діяльності [63, 94].

Звичайно, розуміння успіху залежить від соціально-історичного контексту, тому ми спробуємо проаналізувати сучасні погляди на це поняття та його природу.

Щербакова О.О. зазначає, що найпоширенішим у психологічних джерелах є визначення успіху - як позитивного результату діяльності суб'єкта в досягненні значущих для нього цілей, що відображає соціальні орієнтири суспільства. Успіх вважається специфічною формою або чинником самореалізації людини, що забезпечує її розвиток і прийняття в суспільстві.

Одним із перших дослідників успіху в історії світової психології є У. Джеймс, який запропонував розглядати успіх, як ключовий фактор розвитку самооцінки особистості за формулою: самооцінка = успіх / прагнення (домогання) [60, 181].

У галузі педагогічної психології є ряд досліджень, присвячених проблемі успіху, в яких успіх розглядається як передумова ефективного навчання.

Відомий вчений І.Д. Бех розробляючи систему педагогіки успіху з метою надання поняттю «успіх» «суб'єктивного (психологічного) звучання» зосереджувався на емоційній реакції суб'єкта на досягнення. І.Д. Бех використовує поняття відчуття успіху, як переживання задоволення або радості, що виникає при досягненні поставленої мети [6, 7-9].

Покотило Л.Ю., Виноградова В.Є. досліджуючи феномен успіху, зазначають, що в більш широкому розумінні феномен успіху передбачає виділення такого поняття, як «життєвий успіх» - досягнення і переживання якого є процесом і результатом діяльності людини протягом її життєвого шляху.

Такі дослідники, як М. Вебер, В. Зомбарт і К. Мангейм, зробили значний внесок у соціологічний аспект дослідження успіху. Відповідно до соціокультурного підходу ключові поняття для визначення феномену життєвого успіху класифікують успішність як природну спрямованість, наявність природних задатків і схильності людини до різних видів діяльності.

Важливою передумовою виникнення соціального успіху є свідоме чи несвідоме прийняття соціальною групою досягнень людини. Відбір такої референтної групи здійснюється відповідно до ієрархії особистих цінностей і уявлень людей про шляхи і форми успіху. Загальні стандарти та поведінкові моделі програмують соціокультурний код, за яким спільнота може робити висновки про ступінь успіху чи невдачі суб'єкта.

Незважаючи на великий суспільний інтерес, дослідження в галузі психології не визначили ні ідеальної формули успіху, ні ключових критеріїв, які могли б визначити цей успіх. Прагнення до успіху багато в чому зумовлене вродженими тваринними інстинктами людини, що свідчить про наявність певної біологічної програми успішності, яка проявляється в наявності фізичної сили та швидкості поведінкових реакцій, розвинутих розумових здібностей та орієнтування в нестандартній ситуації, тощо. Усі ці фактори сприяють підйому індивіда на вищий рівень ієрархічної шкали, що, відповідно, підвищує шанси індивіда на народження потомства та отримання конкурентної переваги у міжвидовій боротьбі.

Також, успіх часто ототожнюють з досягненням верхніх рівнів піраміди А. Маслоу і пов'язують із саморозвитком і самореалізацією особистості. Людина, яка є успішною за цими критеріями, має високу самооцінку, впевнена в собі та націлена на досягнення результату та реалізацію планів на майбутнє.

Основоположник індивідуальної психології А. Адлер зазначав, що людина за своєю природою істота соціальна і прагнення до переваги над іншими є ключовим напрямком діяльності суб'єкта, який веде його до успіху [49, 135].

Щербакова О.О. зазначає, що в екзистенціальному психологічному консультуванні успіх розглядається як феномен, що виявляється в автентичності та авторстві життя, конструктивності життєвих рішень і обов'язків, усвідомленні значущих для людей смислів, пошуку та здійснення

перетворень, що ведуть до свідомого конструювання власного життя особистості [60, 182].

Поняття «успіх», трактоване в широкому сенсі як «життєвий успіх», а не тільки як досягнутий результат певної соціальної діяльності чи проекту, займає одне з головних місць у системі культурних цінностей і визначає межу життєвих бажань і перспектив людини. У соціологічному контексті термін «успіх» фіксує перехід індивідуальних дій у суспільне визнання певних соціальних практик з подальшим закріпленням цих практик як відтворюваних структурних елементів суспільства. Тому, на думку А.І. Яреми, у цьому контексті доцільно говорити про «соціальний успіх» як суспільно значущий і визнаний результат соціальних дій індивіда (на відміну від поняття «життєвий успіх», яке охоплює суб'єктивний рівень оцінки індивідом результатів власних соціальних практик.

В основі такого розмежування лежить те, що поняття «успіх» має соціально-особистісний зміст, який відображає протиріччя між соціокультурним, колективним масовим розумінням успіху, що вимірюється набором конкретних, цілком обчислюваних і демонстративних критеріїв, і особистісне розуміння життєвого успіху, виражене на основі суб'єктивних критеріїв, не завжди вимірних і візуально відчутних [63, 96].

Головаха Є. І. і Сохань Л. В. зазначають, що поняття «життєвий успіх» відображає ступінь відповідності результатів соціальних практик індивіда його планам і очікуванням. Категорія «життєвий успіх» може використовуватися як у вузькому значенні для визначення досягнення бажаного і значущого результату у вирішенні конкретного локального життєвого завдання, так і в більш широкому значенні як оцінка осмисленості та цілісності життя, реалізація життєвого призначення людини [14, 17]

Показниками життєвого успіху особистості є ступінь реалізації особистісного потенціалу, мрій, сподівань і прагнень особистості, її самореалізація, задоволеність досягненнями у значущій сфері діяльності, ступінь, спосіб і результати її самореалізації, тим, як склалося життя, а також

самооцінка життєвого успіху. Суб’єктивна оцінка власної життєдіяльності людини виявляється в емоційно-оцінному ставленні до життя, основними компонентами якого є щастя (як безпосереднє емоційне ставлення до життєвого процесу), задоволення (опосередковане усвідомленими когнітивними оцінками ставлення до життя як цілісного процесу) і сенс життя (як виправдане, обґрунтоване, зрозуміле і цілісне ставлення до життя) [20, 283].

Особливістю життєвого успіху є те, що він базується на особистих суб'єктивних оцінках виконання соціальних практик, причому ці оцінки можуть не відповідати прийнятим у суспільстві стандартам досягнень. Внутрішнє задоволення від результатів власної діяльності не завжди супроводжується визнанням цих досягнень суспільством [62, 366].

Загальна формула успіху за Головахою Є.І. має бути відображенням співвідношення поточних і майбутніх показників життєвої успішності: «Об’єктивна життєва успішність, як сукупність минулих життєвих успіхів, і суб’єктивно-перспективна успішність, як готовність і здатність особистості до подальшої самореалізації в різних сферах життєдіяльності можуть бути безпосередньо порівнянні лише у випадках, коли досліджується особистісний сенс і порівнюється суб’єктивний сенс минулого і майбутнього» [14, 89].

Н.В. Чепелєва розглядає життєвий успіх у системі зовнішніх (соціально детермінованих) і внутрішніх (особистісно детермінованих) факторів. Водночас, вона вважає, що при оцінці життєвого досвіду людини увага має бути зосереджена насамперед на внутрішніх факторах – суб’єктивному задоволенні як відчутті успішно прожитого життя [57].

Татенко Н.О визначає, що успіх – це вибір людини як суб’єкта власного життя, здатного адекватно ставитися до своїх життєвих завдань і організовувати діяльність [54, 302].

Виноградова В.Є. зауважує, що з психологічної точки зору, успіх — це переживання стану радості, задоволення від того, що бажаний результат людини має відповідати або перевищувати його рівню домагань. Як зазначає

вчена, успіх – це, з одного боку, суто індивідуальне, особисте, суб'єктивне переживання радості, а з іншого – суспільна оцінка досягнень окремої людини та ставлення оточуючих до успіху члена колективу. Проте, зв'язок між цими сторонами є органічним лише тоді, коли неодмінною передумовою успіху особистості стає відповідальність, яка виявляється у прийнятті та розумінні того, що для неї є індивідуальний успіх, а не підкорення нав'язаному шаблону суспільства [49, 135].

На думку Вінкова В.Ю. успіхом можна вважати досягнення бажаної мети в індивідуальній чи груповій діяльності, яка відповідає вимогам, які задаються характером самої діяльності та сформованим знанням суб'єкта про засоби досягнення цієї мети та очікуваний результат [12, 223].

У психології вчені передусім намагаються пізнати якісний процес, який виражає сутність психіки у зв'язку між категоріями досягнення та успіху, досягнення позитивного результату, докладання зусиль і проходження своїх зусиль. Одним із трактувань поняття успіху є розуміння успіху як «набуття зрілості», «формування особистості», що виражається дієсловом доконаного виду («встигати», «зріти») і передбачає наявність внутрішньо-особистісних причин успіху, в яких людина проявляється в прагненні розкрити повноту свого «Я» [53, 329].

Ільїна Ю.М. вважає, що особливостями української формули успіху є орієнтація на спільні цілі та мрії без достатньої уваги досягнення, а тактикою успіху серед українців є початкове підвищення вимог із поступовим зниженням позицій [24]. На думку І. Беха, успіх – це відчуття, позитивне переживання задоволення «Безперервність мотивації працювати після досвіду успіху є важливою. Саме це почуття визначає гуманістичну спрямованість особистості» [5, 638]. Деякі науковці сходяться на думці, що «успіх — це досягнення індивідом очікуваного ним і суспільством результату, що супроводжується почуттям радості, задоволення, підвищенням рівня мотивації, самооцінки та самоповаги [53, 329].

Неоднозначність наукової думки до розуміння сутності успіху полягає в усвідомленні того, що, по-перше, успіх пов’язаний з об’єктивною оцінкою результату діяльності іншої людини, по-друге, успіх пов’язаний із суб’єктивною оцінкою власної діяльності; по-третє, під успіхом розуміється стан людини в момент досягнення високого результату. Проте, третє значення відноситься виключно до суб'єктивної оцінки діяльності і, на відміну від другого, носить не когнітивний, а емоційний характер. Науковці визначають «об’єктивну, суб’єктивну, об’єктивно-суб’єктивну складові успіху». З точки зору цілепокладання та мотиву, як особливої психічної реальності успіх розглядається в «життєвому просторі» між об’єктивною та суб’єктивною реальністю [53, 329].

Боровинська І.Є. зауважує, що успіх як поняття розглядається з кількох аспектів:

– досягнення певного очікуваного результату, який людина визначає як значущий;

– суспільне визнання досягнень особи;

– як розвиток та подолання власних обмежень;

– як показник становища в суспільстві [10, 143].

Компоненти успіху представлені на рис. 1.1.

Рис.1.1 Компоненти успіху

Український соціолог Бабенко С.С. використовує поняття «успіх» у рамках трансформованого ціннісно-нормативного аналізу суспільства. Зокрема, дослідниця зазначає, що об’єктивація соціокультурного потенціалу такого суспільства відбувається саме в стратегіях досягнення життєвого успіху як мезорівневого аналізу динаміки трансформаційного суспільства [1, 34].

Пачковський Ю.Ф. зауважує, що термін «успіх» є досить загальним і розуміється у двох контекстах: широкому та вузькому. Отже, якщо успіх представлений у пропорційній формі між очікуваннями суспільства (як на макро-, так і на мезорівнях) і очікуваннями самого індивіда, з одного боку, і результатами діяльності – з іншого, ситуація успіху можна розглядати не просто те, що відбувається саме по собі і призводить до успіху, а як сплановану та організовану сукупність умов, що забезпечують сприятливу можливість досягнення значних результатів [45, 612].

Городняк І.В. зазначає, що будь-який успіх складається з таких елементів [45, 612]:

1) здоров'я;

2) умінь, знань, досвіду, компетентності;

3) переважання позитивних емоцій;

4) фінансове благополуччя; відчуття власної цінності;

5) гармонія з найближчим оточенням.

Городняк І.В. стверджує «чим більше в людини цих елементів, тим більше її шансів на успіх».

Науковиця, І.В. Городняк трактує поняття «успіх» як «сукупність уявлень, сформованих на основі соціальних вимог (норм, цінностей, стандартів), очікувань та визнання поточних і потенційних індивідуальних досягнень, які оцінюються як високі, престижні приклади в суспільстві. Цей комплекс служить критерієм оцінки того, які конкретні результати діяльності соціально винагороджуються, на чому варто зосередитися, чим пишатися» [45, 615-616]. Як висновок, І.В. Городняк зазначає, що поняття успіху можна

трактувати з двох позицій: — це досягнення такого статусу в соціальній структурі, який отримує схвалення оточуючих, навіть якщо це схвалення суперечить особистим бажанням та інтересам; - прийняти статус успішного, який може не розглядатися оточенням як такий, але індивід оцінює його як успішний [45, 616].

Отже, з усього вище проаналізованого, можемо зробити висновок, поняття успіху в психології є складним та індивідуальним за своєю природою, оскільки кожна людина визначає його по-різному залежно від своїх особистих цінностей, потреб і життєвих цілей. Успішність є суб'єктивним показником і може проявлятися в різних сферах життя, таких як професійна діяльність, міжособистісні стосунки та самореалізація.

Якщо розглядати поняття «успіх» у контексті гуманітарних та соціальних наук, то можна зробити висновок, що кожна з цих наук по-різному трактує та вивчає це поняття. Однак, саме психологія дає нам всебічний огляд, оскільки вона не лише залежить від суб’єктивних факторів, але й пов’язує це з соціально-психологічним значенням успіху.

Вчені розглядають успіх як результат досягнення цілей, реалізації потенціалу та виконання своїх бажань. Зокрема, можна виділити два основних підходи: суб’єктивний, де у центрі уваги особисте задоволення та відчуття досягнення, та об’єктивний, який базується на зовнішніх показниках, таких як соціальний статус, фінансове благополуччя, професійні досягнення.

1.2. Фактори, що впливають на формування уявлень про успіх у молоді

Уявлення про успіху - це складний концепт, на який впливає багато факторів. Ці уявлення не статичні, а постійно змінюються протягом життя людини під впливом соціального середовища, особистого досвіду та інших факторів. Уявлення про успіх є важливим аспектом особистісного розвитку

молодої людини і визначає її життєві цілі, професійні амбіції та шляхи досягнення бажаних результатів. У сучасних умовах, коли молодь стикається з численними викликами та швидкими соціокультурними змінами, особливо важливим є розуміння факторів, які впливають на формування уявлень про успіх. Найважливіші фактори, які формують особистість молодої людини та впливають на її бачення успіху, можна поділити на: соціальні, психологічні, соціально-економічні, особистісні та освітні. Вважаємо доцільним розглянути кожен фактор більш окремо.

Соціальні фактори включають вплив соціальних норм і цінностей, медіа-середовища, роль сім'ї, друзів і освітнього середовища, які багато в чому визначають сприйняття успіху у молоді.

Соціальні норми та цінності

Соціальні норми і цінності є одним з головних факторів, що формують уявлення про успіх молоді. Ці уявлення значною мірою залежать від соціокультурного контексту, в якому перебуває молодь, а також від поточних моделей поведінки та ідеологічних орієнтирів суспільства. На думку Мельник О.В., ідея успіху в сучасному українському суспільстві виникає під впливом цінностей, пов’язаних з економічним зростанням, професійними досягненнями та фінансовою незалежністю. У суспільстві, де відбуваються зміни, успіх часто асоціюється з матеріальним добробутом і професійними досягненнями, що стає домінуючою соціальною нормою для молоді [39].

Зарубіжні вчені, такі як Річард Шелдон, також підтверджують вплив соціальних норм і цінностей на сприйняття успіху. Р. Шелдон зазначає, що успіх у західних суспільствах часто пов’язаний з індивідуалізмом, причому головними показниками успіху є особисті досягнення та самореалізація. У колективістських суспільствах, таких як азіатські країни, навпаки, успіх можна визначити внеском у сім’ю чи громаду [79]

Вплив засобів масової інформації та соціальних мереж

Мас-медіа та соціальні мережі є одним із найпотужніших сучасних соціальних факторів, що впливають на сприйняття молоддю успіху.

Інформація, що поширюється через соціальні мережі, відображає певний ідеальний образ успішної людини, який може мати значний вплив на самооцінку, прагнення та цінності молоді. Згідно з дослідженням Бондаренко Н.В., під впливом соціальних мереж формується культ досягнень і престижу, в якому успіх часто асоціюється з матеріальним добробутом, естетичними запитами та кількістю підписників у соціальних мережах. [8].

Жан Твенге, іноземний дослідник, також відзначає важливість впливу соціальних мереж і підкреслює, що молоді люди відчувають тиск постійно доводити свої досягнення та прагнути до визнання у віртуальному просторі. Це створює «ефект порівняння», який змушує молодих людей порівнювати свої життєві досягнення з успіхами інших, тим самим змінюючи їх уявлення про успіх [81].

Роль сім'ї

Сім'я є одним із центральних соціальних інститутів, що впливає на формування уявлень про успіх. Виховання та батьківські цінності багато в чому визначають те, як молоді люди сприймають успіхи та досягнення. Сидоренко І.В. стверджує, що сімейні цінності та установки, які батьки передають своїм дітям, впливають на їхню життєву політику. У сім’ях, де цінується розвиток особистості та емоційне благополуччя, формується уявлення про успіх як про досягнення внутрішньої гармонії, а не про матеріальне благополуччя [51].

Зарубіжні вчені, також, відзначають важливість сімейних цінностей у формуванні уявлень про успіх. Згідно з дослідженням Алана Рейні, американського психолога, батьки, які високо цінують освіту та професійний успіх, передають таке ставлення своїм дітям, формуючи своє уявлення про успіх на основі професійних досягнень і соціального статусу [77].

Вплив групового впливу друзів, однолітків, колег

Друзі та однолітки є важливими агентами соціалізації та формують уявлення про успіх через вплив групових цінностей і переконань. За визначенням Бойко В.П., молоді люди схильні орієнтуватися на досвід

однолітків і адаптувати свої погляди на успіх до очікувань своєї соціальної групи. Вплив друзів може бути як позитивним, спонукаючи до досягнення високих результатів, так і негативним, коли в групі домінує девальвація суспільно корисних цілей [7].

Наукові дослідження вченого Р. Дюке, підтверджують важливість групового впливу та підкреслюють, що молодь у підлітковому віці часто вважає успішними досягнення, які визнаються значущими в їхньому соціальному середовищі. Успіх часто асоціюється з тим, що вважається престижним у групі, до якої належить людина [69].

Освітнє середовище

Освіта відіграє важливу роль у формуванні уявлень про успіх, адже молодь у навчальних закладах не лише отримує знання, а й засвоює певні цінності та стандарти. Як зазначає Іваненко Н.Г, освітнє середовище сприяє розвитку кар’єрних орієнтацій та формує у молоді уявлення про успіх через академічні досягнення, професійну компетентність та соціальну відповідальність [22].

Девід Ерліх також наголошує на важливості освітніх закладів у формуванні уявлень про успіх. Дослідження науковця показали, що освітня система західних країн сприяє індивідуальним досягненням і конкуренції, що заохочує молодих людей досягати високих результатів і розвивати перспективу успіху з точки зору професійного зростання та самореалізації [70].

Узагальнюючи значення соціальних факторів, можемо сказати, що вони відіграють важливу роль у формуванні уявлень молоді про успіх. Вплив соціальних норм і цінностей, засобів масової інформації, сім'ї, друзів і освітнього середовища створює специфічне сприйняття успіху, яке визначає життєві орієнтири і цілі молоді. Розуміння цих факторів є важливим для сприяння позитивному сприйняттю успіху, яке відповідає особистим потребам і суспільним цінностям.

Наступний фактор, який ми розкриємо, це психологічні фактори, які включають внутрішні установки, риси особистості, мотивацію, самооцінку, емоційний інтелект і інші компоненти. Для комплексного розуміння цих аспектів розглянемо наукові праці, які досліджували роль психологічних чинників у формуванні уявлень молоді про успіх.

Мотиваційні установки

Мотивація є одним із ключових факторів, який формує уявлення молоді про успіх і впливає на вибір життєвих пріоритетів і методів досягнення цілей. Згідно з теорією мотивації самоактуалізації А. Маслоу, підлітки прагнуть до успіху, щоб задовольнити свої потреби в самоактуалізації та соціальному визнанні. Ці установки мотивують молодь досягати своїх цілей і позитивно впливають на їх самооцінку та почуття досягнення успіху [74].

Такий вчений, як Г. Костюк зазначає, що мотиваційна структура людини багато в чому визначає її цілі, мотиви та уявлення про успіх. Вплив соціального середовища на мотивацію молоді сприяє розвитку честолюбства та прагнення до суспільно визнаних досягнень [32]. Іванов В.П., зазначає, що цінності, засвоєні в сім'ї, мають значний вплив на мотивацію, оскільки сім'я формує уявлення про те, що є прийнятним і бажаним для успіху [23].

Самооцінка і самоприйняття

Самооцінка є важливим елементом, яка впливає на уявлення про успіх. Люди з високою самооцінкою схильні розглядати успіх як досягнення поставлених цілей і прояв самостійності у виборі життєвих пріоритетів. З іншого боку, низька самооцінка може призвести до орієнтації на зовнішнє визнання та бажання соціального визнання, роблячи ідею успіху залежною від думки оточуючих.

Чепелєва Н.М. зауважує, що самооцінка молоді впливає на її здатність ставити реальні цілі та досягати їх. Вчена підкреслює, що для здорового бачення успіху важливо розвивати навички самосприйняття, які допомагають

молодим людям зосередитися на власних цінностях, а не лише на соціальних стандартах [58].

Також важливість самооцінки підкреслює, Джеймс Харт, яка у 2010 році в своєму науковому дослідженні зазначила: «самооцінка впливає на вибір шляхів до успіху та визначає, чи сприйматиметься вона як зовнішній атрибут (успіх у суспільстві) чи як внутрішнє задоволення» [73].

Особистісні якості та характер

Особистісні особливості та особливості темпераменту також мають значний вплив на сприйняття молоді успіху. Відомий вчений І. Кон у своїй праці «Психологія особистості» зазначає: «формуванню позитивних уявлень про успіх сприяють такі властивості особистості, як екстраверсія, впевненість у собі та внутрішня мотивація. Молоді люди з такими характеристиками часто розглядають успіх як можливість для самореалізації та досягнення цілей» [31].

Ханс Айзенк у своїй теорії рис особистості виділяє екстраверсію та нейротизм як риси, що впливають на мотивацію досягнення. Екстраверти, як правило, зосереджуються на зовнішньому успіху та соціальному визнанні, а інтроверти — на внутрішньому успіху та гармонії з собою [71].

Емоційний інтелект

Емоційний інтелект відіграє важливу роль у формуванні уявлень молодих людей про успіх. Петренко О.О., звертає увагу на важливості емоційної регуляції та здатності до емоційної емпатії у формуванні відповідних уявлень про успіх. Вчений зазначає «емоційний інтелект допомагає підліткам долати труднощі, зберігати позитивне ставлення до невдач і вчитися на них» [48].

Деніел Гоулман у своїй теорії емоційного інтелекту вказує на те, що успішні люди зазвичай мають високий рівень емоційного інтелекту, який допомагає їм будувати стосунки, вирішувати конфлікти та досягати поставлених цілей, що, у свою чергу, формує у них уявлення про успіх як результат самовдосконалення та емоційної зрілості [72].

Вплив зовнішнього середовища

На молодих людей впливає соціальне середовище та культура, які їх оточують. М.П Заєць дослідила, що соціальні медіа та інформаційне середовище, в якому зростає молодь, створюють певні стандарти успішності. Молоді люди, які керуються цими стандартами, часто уявляють успіх через зовнішні досягнення, такі як матеріальний добробут, статус чи популярність [21].

Елліот Аронсон вивчав вплив соціального середовища і підкреслював, що вплив соціальних груп на молодь є вирішальним. Порівняння з однолітками та орієнтація на соціальні норми часто формують у молоді прагнення до визнання через суспільно визнані досягнення.

Таким чином, психологічні фактори, такі як мотивація, самооцінка, риси особистості, емоційний інтелект і соціальні впливи, відіграють важливу роль у формуванні уявлень про успіх у молоді. Залежно від індивідуально-психологічних особливостей індивід може сприймати успіх як внутрішнє задоволення і гармонію, або, як зовнішній успіх і соціальне визнання.

Формування уявлень про успішність молоді, також залежить від різноманітних соціально-економічних факторів. Враховуючи сучасні тенденції глобалізації, економічну нестабільність та соціальну нерівність, ці фактори мають сильний вплив на молодь, особливо на її кар’єрну орієнтацію, життєві пріоритети та ставлення до успіху. Як показують наукові дослідження, соціально-економічний контекст не лише визначає наявність ресурсів для самореалізації, а й формує образ успішності, який впливає на життєві цінності та моделі поведінки молоді.

Вплив соціально-економічного статусу на сприйняття успіху

Соціально-економічний статус визначається як соціальний статус особи або групи, включаючи рівень доходу, освіту та професійний статус. Соціально-економічний статус є одним із ключових факторів, що впливають на сприйняття успіху, оскільки він визначає можливості для самореалізації, доступ до освіти, фінансових ресурсів і стабільності.

Наукові роботи П’єра Бурдьє, показують, що соціально-економічний статус є вирішальним фактором соціального капіталу молоді. П. Бурдьє зазначає, що соціально-економічний статус визначає не лише матеріальні можливості, а й ще культурний капітал – знання, навички, норми поведінки, які сприяють успіху [66, 252]. Як зазначають дослідження, молодь із високим соціально-економічним статусом має більше шансів отримати доступ до якісної освіти та різноманітних форм культурного розвитку, що забезпечує кращі стартові умови для розвитку кар’єри.

Олена Петренко визначила, що в умовах економічної нестабільності молодь із низьким рівнем соціального страхування більш схильна пов’язувати успіх із фінансовою стабільністю, тоді як молодь із середнім і високим рівнем соціального страхування може зосередитися на досягненні самореалізації та розвитку особистості [47, 100]. Це зазначається тим, що соціально-економічні труднощі спонукають молодь прагнути до економічної безпеки, яка впливає на їх сприйняття успіху як досягнення фінансової незалежності.

Економічна нестабільність та її вплив на життєву орієнтацію молоді

Економічна нестабільність є ключовим фактором, що впливає на сприйняття молоді успіху, особливо в країнах з перехідною економікою, таких як Україна. Василь Хоменко зазначає, що триваюча економічна криза в Україні призвела до зміни пріоритетів молоді – основними цілями є досягнення фінансової стабільності та забезпечення власних основних потреб. Дослідження О. Гончаренка, також підтверджують дослідження В. Хоменко, вчений вказує на те, що економічна нестабільність сприяє підвищенню прагнення до матеріальних цілей і знижує важливість таких цінностей, як саморозвиток і соціальне служіння [15, 36-42].

На глобальному рівні схожі висновки були зроблені в наукових досягненнях Тома Картера, який досліджував вплив рецесії на молодь у США. Т. Картер зазначає, що під час економічної кризи молоді люди

віддають перевагу кар'єрі з високим доходом і стабільністю, що створює сприйняття успіху, такого як фінансова незалежність і надійність [67, 578].

Сімейний достаток і можливість освіти

Сімейний достаток відіграє вирішальну роль у сприйнятті успіху, оскільки впливає на доступ молодих людей до якісної освіти, культурного капіталу та соціальних мереж. М. Ковальчука зауважує, що молодь із заможних сімей має більш оптимістичний настрій щодо можливостей кар'єри та розвитку, оскільки вони мають ресурси для отримання вищої освіти, участі в міжнародних стажуваннях та розвитку особистих інтересів [28, 128].

Девід Макклелланд стверджує: «якість освіти та доступ до неї формують мотивацію досягнення та впливають на прагнення до самореалізації. Молоді люди з високим рівнем достатку можуть дозволити собі вступ до престижних навчальних закладів, доступ до вищої освіти може бути обмеженим для молодих людей з обмеженими можливостями, що призводить до сприйняття успіху як здатності подолати економічні перешкоди та отримати можливості для розвитку [75].

Соціальна нерівність

Соціальна нерівність є одним із факторів, що впливають на формування уявлень молоді про успіх. Відсутність рівних можливостей означає, що молоді люди з різних соціальних верств мають різні уявлення про те, як можна досягти успіху. Науковці, такі як І. Малюк, зазначають, що соціальна нерівність посилює тенденцію до прагнення до матеріального успіху серед молоді з нижчих соціально-економічних класів, а молоді люди з більш заможних верств населення можуть зосередитися на самореалізації, інноваціях і культурних досягненнях [37].

Дослідниця Д.М. Твінг, зазначала: «в умовах зростання соціальної нерівності молоді люди розвивають дві основні моделі успіху: матеріальну (досягнення фінансової стабільності) і духовну (досягнення особистих цілей і гармонії)» [80].

Отже, соціально-економічні фактори є значущими у формуванні уявлень молоді про успіх. Вони визначають доступ до освіти, якість життя, кар'єрні можливості та формують весь життєвий шлях. Проаналізовані дослідження зазначають, що соціально-економічний статус, економічна стабільність, добробут і соціальна нерівність впливає на те, як молодь сприймає успіх і які цінності вважає центральними. В умовах сучасної України, де існують економічні виклики та зростаюча соціальна нерівність, молодь часто орієнтується на матеріальні досягнення та фінансову стабільність як головні складові успіху.

Ключову роль у формуванні уявлень про успіх молоді відіграють особистісні фактори. Вони визначають, як молодь сприймає і оцінює термін «успіх» і які засоби вони використовують для досягнення своїх цілей. Особистісні фактори, такі як самооцінка, мотивація, життєві цінності та здатність до адаптації, мають значний вплив на те, як молодь формує свої уявлення про успіх і обирає життєві пріоритети.

Роль самооцінки у формуванні уявлень про успіх

Самооцінка є одним із найбільш вивчених особистих факторів, які впливають на сприйняття успіху. Самооцінка визначає, наскільки людина впевнена у своїх силах і навичках і чи вірить вона у свою здатність досягти бажаних результатів. За визначенням А. Бандури «висока самооцінка зазвичай асоціюється з внутрішньою впевненістю у своїй здатності досягти успіху незалежно від зовнішніх обставин. Люди з високою самооцінкою часто сприймають успіх не тільки як зовнішні досягнення, а й як внутрішнє задоволення життям і гармонію з собою» [65].

Штепан О.А зазначає, що «самооцінка молодих людей є важливим критерієм вибору життєвих цілей і професійних орієнтацій» [59, 70]. Висока самооцінка допомагає молодим людям зосередитися на самореалізації та внутрішньому задоволенні, тоді як низька самооцінка змушує їх зосереджуватися на зовнішньому визнанні, соціальному статусі та матеріальних досягненнях. До подібних висновків приходить науковець

Коломієць А.О., який стверджує, що люди із заниженою самооцінкою часто пов’язують успіх із зовнішнім визнанням і схваленням [30, 16].

Мотивація

Мотивація є ще одним важливим фактором, який визначає, як молодь бачать і прагне до успіху. Теорія внутрішньої та зовнішньої мотивації, розроблена Д. Десі та Р. Райаном, стверджує, що «внутрішньо мотивовані люди прагнуть досягти цілей для самореалізації та задоволення, тоді як зовнішня мотивація часто пов’язана з очікуванням винагороди або уникненням покарання» [68]. З теорії Д. Десі та Р. Райана, походить, що молоді люди з внутрішньою мотивацією схильні розглядати успіх як самореалізацію та досягнення особистих цілей, тоді як молоді люди з переважною зовнішньою мотивацією віддають перевагу матеріальним аспектам успіху.

Горбунова А.В., відзначає важливість розвитку внутрішньої мотивації у молоді, оскільки це сприяє формуванню автономних уявлень про успіх, які не залежать від суспільних стереотипів. За словами дослідника, люди з внутрішньою мотивацією схильні дивитися на успіх через призму власних цінностей, тоді як зовнішня мотивація може призвести до незадоволення, коли очікування не виправдовуються [17, 37-38].

Життєві цінності

Життєві цінності є важливим аспектом розвитку особистості і визначають, що саме молодь вважає успіхом. Наукові роботи Шварца С.Х. підкреслюють, що цінності є фундаментальними для формування пріоритетів і впливають на вибір цілей. Науковець підкреслював, що підлітки, які наголошують на сімейних цінностях, можуть побачити успіх у побудові гармонійних стосунків, тоді як люди, орієнтовані на матеріальні цінності, бачать успіх у досягненні фінансової стабільності [78].

Лебідь Н.І. дотримується подібного підходу, виявляючи, що цінності формують суб’єктивне сприйняття успіху та впливають на стратегічні життєві плани молоді. Згідно з її дослідженнями, молодь з індивідуальними

цінностями часто розглядає успіх через призму особистого розвитку та самовдосконалення, тоді як люди з прагматичними цінностями частіше зосереджуються на досягненні зовнішніх показників, таких як фінансове благополуччя чи статус [33, 19-22].

Адаптивність і гнучкість

Адаптивність і здатність гнучко реагувати на зміни також є важливими особистими факторами, які впливають на сприйняття успіху. У сучасному суспільстві, що постійно змінюється, здатність адаптуватися до нових умов і змінювати підходи до досягнення цілей стає важливим аспектом успіху. Пулакос Е.Д., Арад С. зазначають, що молоді люди з високим рівнем адаптивності часто сприймають успіх як здатність досягати цілей, незважаючи на труднощі та перешкоди [76, 619].

Зінченко А.І. зазначає: «гнучкість є ключовою характеристикою успішних людей, які здатні змінювати свої життєві цілі відповідно до обставин». Адаптивні люди швидше сприймають успіх як процес безперервного розвитку, який включає не тільки досягнення певних результатів, але й здатність самовдосконалюватися.

Самоаналіз і рефлексія

Самоаналіз і рефлексія дозволяють молоді усвідомити свої бажання, сильні та слабкі сторони та відокремити свої цілі від зовнішніх очікувань. Це сприяє формуванню більш зрілих уявлень про успіх, які не залежать від суспільних стереотипів. Відповідно до теорії рефлексивної свідомості Леонтьєва Д.А., рефлексія допомагає людині краще усвідомити свої цінності та політику, що сприяє більшій самостійності у визначенні життєвих пріоритетів [34].

В межах теорії Леонтьєва Д.А., Коваленко Л.С. дослідила і зазначила: «особи з розвиненими навичками самоаналізу здатні встановлювати власні критерії успіху, орієнтуючись на внутрішні почуття задоволеності та самореалізації, а не на зовнішні стандарти [26, 46-49] .

Узагальнюючи вище проаналізоване, можемо зробити висновок, що особистісні фактори відіграють ключову роль у формуванні уявлень молоді про успіх. Від самооцінки, мотивації, життєвих цінностей, адаптивності та здатності до самоаналізу залежить те, як молодь сприймає успіх і до яких життєвих цілей вона прагне.

1.3. Концепції формування та розвитку кар'єрних орієнтацій

В нашому сьогоденні кар'єрні орієнтації розглядаються, як індивідуальне поєднання та послідовність реалізації професійних планів, пов'язаних з навчанням, набуттям професійного досвіду та його вдосконаленням протягом життя. Плануючи професійне майбутнє, прогнозуючи конкретні події та ставлячи цілі, майбутні спеціалісти спочатку керуються індивідуально-особистісною ієрархією кар'єрної спрямованості, яка відображається на рівні індивідуальної свідомості.

Вивчення феномену кар'єри почалося в 20-х роках минулого століття, а в 70-х роках феномен кар'єри набув масового обговорення, про що свідчать численні публікації в закордонних виданнях Journal of Vocational Behavior, Journal of Career Development, Journal of Management, Development Quarterly, а також відкриття відділів кар'єри в Академії менеджменту США та Американському товаристві навчання та розвитку. Як зазначає В. Орлов. у психолого-педагогічних дослідженнях останнім часом вживається термін «кар'єра», «професійний життєвий шлях», «професійна самореалізація», «професійна діяльність». Зараз, термін «кар'єра», характеризується унікальним лексичним наповненням. Поступово у суспільстві формується думка про те, що людина, яка робить «кар'єру», орієнтована на реалізацію власного професійного потенціалу та життєвого досвіду. Кар'єра стає одним із показників життєвої та професійної успішності, свідченням досягнення бажаного статусу та відповідного рівня та якості життя, а також самореалізації. «Кар'єрний вибір» і «кар'єрна орієнтація» виражаються в

неоднозначному уявленні про ті чи інші матеріальні і духовні цінності різних людей, а світоглядна позиція визначається культурними і соціально-економічними традиціями суспільства [44, 17].

У науковому середовищі немає єдиної позиції щодо тлумачення понять «кар'єра» та «кар'єрна орієнтація». У тлумачному словнику Ожегова С.І. дає визначення цього поняття як «шлях до успіху та значного становища в суспільстві» [29]. Однак, визначення цього терміна в сучасних психологічних дослідженнях не настільки однозначне. Американський дослідник Д. Сьюпер стверджує, що «кар'єра - це певна послідовність комбінації ролей, які людина виконує протягом свого життя» [25, 171].

Відповідно до теорії Дональда Сьюпера, кар'єра - це безперервний процес розвитку, який включає п'ять етапів:

1. Зростання (дитинство та юність) – формування основних інтересів і нахилів.

2. Дослідження (молодість) – активний вибір професійних сфер.

3. Консолідація (дорослішання) – зосередженість на певній професійній діяльності.

4. Підтримка (середній вік) – підтримка успіху та розвитку кар'єри.

5. Рецесія (старість) – зниження активності та підготовка до виходу на пенсію.

Кожна фаза характеризується певними психологічними процесами та впливом зовнішніх факторів, що визначають вибір професії та розвиток кар'єрних орієнтацій.

Ряд науковців вважають, що кар'єру можна розглядати як індивідуальну послідовність установок і поведінки, засновану на досвіді та навичках у роботі, а також як діяльність, за допомогою якої людина реалізує (продає) власні здібності [2].

Долгих Л.М., аналізуючи визначення кар'єрних орієнтацій різними науковцями, робить свої узагальнення цього поняття, він зазначає, шо «кар'єрні орієнтації — це базові соціальні установки, які відображають

важливість кар’єри для людини та тип кар’єри, який вона віддає перевагу. З одного боку, це спрямованість діяльності на реалізацію службових і професійних цілей, з іншого – психологічний фактор побудови власної кар’єри та важлива складова професійного розвитку особистості. Кар'єрні орієнтації - це кар'єрний потенціал суб'єкта професійної діяльності та його життєві стратегії. Вони формуються на основі ціннісних орієнтацій та в процесі накопичення життєвого досвіду» [19, 66].

Карнишев А.Д. аналізує психологічний зміст поняття кар’єри виділяє три психологічні складові цього феномену.

Перша складова — цільовий компонент, який включає кар’єрні та життєві цілі, конкретні завдання та пов’язані з ними проекти. До цього компоненту також відносяться мотиви, потреби та особистісні цінності, що надають сенс професійній діяльності.

Друга складова кар'єри відображає її процесуальний аспект. Це стратегії, етапи їх вибору та проектування, послідовні періоди та етапи реалізації. На ці компоненти можуть впливати як особливості особистісного розвитку людини (вік), так і фактори середовища (місце проживання, сімейні обставини).

Третя складова – результативна: досягнення або зміна ролей і позицій, досвід роботи, професійне зростання.

Коваль Д.В. зауважує, що кар’єрні орієнтації є частиною цільового компоненту структури кар’єри і є одним із регулятивних механізмів професійного розвитку [27, 182]. У професійному плані людина характеризується насамперед системою соціальних установок, ціннісних орієнтацій, інтересів та інших факторів, які спонукають її до праці. У контексті розвитку кар'єри це відповідає поняттю кар’єрної орієнтації. За визначенням американського дослідника Е. Шейна, кар’єрні орієнтації — це сукупність уявлень працівника про себе (професійне самооцінка, Я-концепція), ключових цінностей, мотивів і навичок, які визначають вибір професії [25, 172].

Орлов В. зазначає, що у Державному стандарті професійної підготовки фахівців кар’єрні орієнтації позиціонуються, як стійкі утворення, що визначають кар’єрний шлях людини, зумовлюються ціннісними орієнтирами та відповідними ідеологічними пріоритетами у визначенні та моделюванні професійної кар'єри. Функції кар’єрних орієнтацій, визначають, як природу внутрішнього джерела кар’єрних цілей людини, які мають трансцендентне особистісне та професійне значення [44, 18].

В. Лозовецька звертає увагу на те, що до типових психологічних проблем формування кар’єрних орієнтацій та професійного становлення сучасної особистості, належить розбіжність між ідеальним і реальним образом обраної професії; неусвідомлення ціннісних орієнтацій на успіх у професійній діяльності в ринковому середовищі; невідповідність між ідеальним і реальним образом обраної професії; несприйняття ціннісних орієнтацій на успіх у професійній діяльності в ринковому середовищі; невідповідність реальної та ідеальної мотивації професійної самооцінки; неадекватність самооцінки власних здібностей і можливостей [82, 249]

Тому, кар’єра розглядається науковцями, з одного боку, як процес і результат просування по кар’єрних рівнях, а з іншого – як можливість реалізувати себе та свої професійні здібності.

Розглядаючи поняття кар’єри, дослідники звертають увагу на її структуру та компонентний склад. Таким чином, у структурі кар'єри виявляються рушійні мотиви, які спонукають спеціаліста докладати максимум зусиль для досягнення поставлених цілей. До таких мотивів Перегончук Н.В. та Фальчук М.П. відносять [46, 61]:

– *автономність* - людиною рухає прагнення до незалежності;

– *функціональну компетентність* - людина прагне бути найкращим фахівцем у своїй справі та вміти вирішувати найскладніші завдання, водночас зосереджуючись на професійному розвитку;

– *безпеку та стабільність* - діяльність визначається прагненням зберегти і зміцнити своє становище в суспільстві;

– *лідерські якості* - людиною керує прагнення до влади, лідерства та успіху, що приходить з високою посадою, високим званням, важливою та відповідальною роботою, високою оплатою праці, привілеями, визнанням керівництва та швидким просуванням по кар’єрних сходах;

– *креативність* - людьми керує бажання створити чи організувати щось нове, працювати творчо. Тому для них основним мотивом у побудові кар'єри є отримання необхідної влади і свободи, які забезпечує відповідна посада;

- *потреба у визнанні* - людина прагне до високих кар'єрних цілей, завжди і всюди бути першим;

– *стиль життя* - людина ставить перед собою завдання інтегрувати потреби особистості та сім’ї, наприклад, отримати цікаву, досить добре оплачувану роботу, що забезпечує свободу пересування, розпорядженням своїм часом, тощо;

- *матеріальний добробут* - людьми керує бажання досягти посади, яка пов'язана з високою заробітною платою або іншими факторами винагороди [46, 61].

З точки зору організаційної психології, кар’єрні орієнтації – це певний зміст, який людина хоче усвідомити, обираючи модель реалізації власної кар’єри. Вони виникають із ціннісних орієнтацій, які в свою чергу виникають під впливом виховання, середовища, в якому виросла особистість, рис її характеру. Бо кар’єрні орієнтації формуються на основі вже сформованих ціннісних орієнтацій та в процесі набуття життєвого досвіду [9, 96].

Є. Молл розглядає кар’єрні орієнтації як структурний елемент професійної кар’єри людини, який входить до цільового компоненту структури кар’єри особистості та виступає одним із ресурсних механізмів професійного розвитку. Крім того, в основі кар’єрних орієнтацій лежать особисті цілі та соціальні установки особистості, які визначають оцінне ставлення до вибору професії [46, 62].

Критерії кар’єрних орієнтацій людини багато в чому визначаються її інтересами та схильностями до тієї чи іншої професійної діяльності. Врахування цих факторів суттєво підвищує ймовірність того, що людина обере такий професійний шлях, який приносить моральне задоволення та дозволяє повною мірою реалізувати свій особистий потенціал. При цьому з'являються індивідуально типові варіанти поєднань професійних уподобань, які різною мірою співвідносяться з навчальною спрямованістю, що проявляється в поведінці та особливостях навчальної діяльності.

Американський дослідник Д. Осгуд виділяє сім етапів трансформації індивідуальних кар’єрних орієнтацій і установок [46, 62]:

1. *Ідеалізація дійсності* - початковий етап кар’єри пов’язаний з великими надіями, очікуваннями та ентузіазмом.

2. *Катастрофа надій* - люди починають усвідомлювати розрив між перебільшеними очікуваннями та бажаннями з одного боку та реальними обставинами з іншого. Виникає почуття страху і занепокоєння.

3. *Виклик усьому і непокора (прихована і явна)* - переживши стадію катастрофи надій, людина приходе до висновку, що якщо нічого не робити, то, очевидно, все піде не так, як їй хочеться.

4. *Відхід від справ* - ця фаза настає, коли людина відчуває, що більше немає сенсу навіть намагатися якось змінити хід подій.

5. *Усвідомлення* - ця фаза характеризується почуттям відповідальності і бажанням щось змінити в собі.

6. *Рішучість* - на цьому етапі зусилля волі дозволяє переходити до реальних дій.

7. *Переконання* - головною особливістю цієї фази є активне, постійне прагнення до поліпшення ситуації [46, 62].

З одного боку, кар’єрні орієнтації розглядаються науковцями як осередок діяльності для досягнення професійних цілей, а з іншого – як суттєвий фактор розвитку кар’єри.

Розглядаючи та аналізуючи основні підходів до розуміння кар’єрних орієнтацій, їх виникнення та розвитку в контексті професійного розвитку особистості, ми визначили, що кар’єрні орієнтації виступають важливим внутрішнім регулятором професійного життя людини та визначають її пріоритети, цінності, а також стратегічні цілі на професійному шляху. Різні концепції розвитку кар'єри зосереджуються на важливості особистих цінностей, професійних амбіцій і соціально-психологічних умов, які допомагають формувати напрямок кар'єри.

Аналіз найважливіших моделей кар’єрних орієнтацій дозволяє стверджувати, що кар’єрні орієнтації виникають під впливом як внутрішніх факторів (особистісні потреби, мотиви, цінності), так і зовнішніх умов (сімейне виховання, соціальне оточення, умови професійної діяльності).

Отже, результати розгляду концепцій дозволяють зробити висновок, що розвиток кар’єрних орієнтацій є багатокомпонентним і багатофакторним процесом, який визначає професійний шлях людини, сприяє досягненню успіху та самореалізації в обраній професійній сфері.

1.4. Роль соціального контексту у формуванні уявлень про успіх та кар’єрних орієнтацій майбутніх психологів

У складних умовах сьогодення все більшу роль відіграє професійна підготовка спеціалістів, яка включає сильну мотивацію, компетентність і впевненість у собі. Успішність та кар’єрні орієнтації молодого спеціаліста багато в чому залежить від вибудуваної ним моделі професійного розвитку, в тому числі кар’єрного зростання. Очевидно, що перспективи розвитку суспільства в цілому значною мірою визначаються кар’єрною орієнтацією молоді та умовами для реалізації та розвитку особистісно-професійного потенціалу. При цьому свідоме планування професійної кар’єри стає психологічною основою самореалізації особистості як суб’єкта професійної діяльності.

Як зазначає Столярчук О.А. проблема розвитку кар’єрних орієнтацій особистості як чинника успішності її професіоналізації опинилася в центрі наукових досліджень вчених, зокрема зарубіжних, таких як Д.М. Каммероу, Д.Е. Шейна, Д.Л. Голланда, В.О. Чікера, а також українських - І.А. Бондаревської, Д.В. Жуїної, Л.М. Карамушки, А.О. Олійник, А.В. Козіної, А.П. Поплавської та ін.

Опановуючи зміст професійної діяльності, студенти уточнюють уявлення про свої здібності, норми, цінності та моделюють майбутній професійний простір і сферу самореалізації. Під час професійної підготовки особистість досліджує свої потенційні здібності як суб’єкта праці, опрацьовує об’єктивні критерії професійного розвитку та співвідносить їх із власними цілями та очікуваннями щодо професійної діяльності, формуючи тим самим загальну кар’єрну орієнтацію. При цьому студент повинен враховувати об’єктивні показники професійної діяльності та співвідносити їх із власним, суб’єктивним уявленням про свою професійну кар’єру [52, 21-22].

На думку Щотки О.П. одним із найбільш розвинутих напрямків дослідження кар’єри в зарубіжній психології є дослідження індивідуальних кар’єр та їх кар’єрних орієнтацій, започатковане Е. Шейном. Кар'єрні орієнтації виявляють орієнтацію людини на певні норми і цінності в роботі, які втілюють особистісні сенси людини в професійній діяльності. Вони є внутрішніми джерелами кар’єрних цілей, а також визначають напрямок саморозвитку та самореалізації особистості протягом її кар’єрного шляху. На етапі здобуття вищої освіти кар’єрні орієнтації проявляються в особливостях цілепокладання та планування кар'єри. Вибір професійної орієнтації в ідеалі є результатом загальних, стійких, усвідомлених і реалістичних уявлень про себе і своє місце у світі. Потенціал кар'єри полягає в її старті: в усвідомленні вибору кар’єрної орієнтації, в чіткості постановки кар'єрних цілей і в деталізації її планів [61, 92].

Як зазначає, Перегончук Н.В., для успішної кар'єри необхідно поєднання особистої мотивації, ціннісних орієнтацій, навичок і високого рівня загального інтелектуального та особистісного розвитку [46, 61].

Дослідження кар'єрних орієнтацій Едгара Шейна показало їх залежність від особистих цінностей, які активно впливають на професійну діяльність. Усвідомлення таких цінностей впливає на координацію професійної діяльності та задоволеність нею. Е. Шейн виділив вісім основних цінностей у роботі, які автор назвав «кар'єрними якорями» і які забезпечують відповідну кар'єрну мотивацію [43, 216-218]:

1. *Професійна компетентність* – орієнтація, пов'язана з наявністю та розвитком навичок і талантів у певній сфері. Людина з такою орієнтацією прагне до якісного розвитку і хоче бути майстром у своїй справі. Вона особливо радіє, коли досягає успіху в професійній сфері, але швидко втрачає інтерес до роботи, що не дозволяє їй розвивати свої навички. Водночас така людина прагне до визнання своїх талантів, що має виражатися в статусі, співмірному з її здібностями. Вона готова керувати іншими в межах своїх компетенцій, але для неї лідерська посада не є самоціллю.

2. *Менеджмент* – спрямованість особистості на інтеграцію зусиль інших людей, координацію дій інших і відповідальність за кінцевий результат дій. З дорослішанням та досвідом ця кар'єрна орієнтація стає чіткішою. Цей вид роботи вимагає навичок міжособистісного та групового спілкування, а також високого рівня емоційного інтелекту. Людина з кар'єрною орієнтацією на менеджмент вважатиме, що вона досяг кар'єрної мети лише тоді, коли отримає посаду, на якій зможе керувати різними сторонами діяльності організації: фінансами, маркетингом, виробництвом, продажами.

3. *Автономія (незалежність)* - спрямованість з яскраво вираженою потребою робити все по-своєму: самостійно вирішувати, коли, над чим і скільки працювати, абсолютна свобода від організаційних обмежень. Така людина буде шукати роботу з вільним графіком. Така людина не бажає

дотримуватися правил організації (місце роботи, час, дрес-код). Звичайно, кожній людині потрібен певний ступінь автономії, але коли ця орієнтація більш виражена, тоді людина готова відмовитися від підвищення або інших можливостей, щоб зберегти свою незалежність. Така особа може працювати в організації, яка пропонує певний ступінь свободи, але виявляє незначну прихильність або лояльність до організації та відкидає будь-які спроби обмежити її автономію.

4. *Стабільність* – орієнтація визначається потребою в безпеці та стабільності, щоб можна було передбачити майбутні життєві події. Є два типи стабільності: стабільність на роботі і стабільність вдома.

а). Стабільність роботи – орієнтація співробітників на організації з хорошим соціальним пакетом, довгостроковими контрактами та позитивною репутацією. Навіть за підвищення зарплати людина не змінить відому і надійну роботу, але вона може змінитися, якщо інша організація буде більш надійною і стабільною. Таких людей називають «людьми організації». Вони перекладають відповідальність за управління кар'єрою на роботодавця. Така людина буде здійснювати будь-які географічні переміщення, які потребує компанія.

б). Стабільність проживання - людина, орієнтована на стабільність, не схильна змінювати місце проживання з професійних причин. Такі люди можуть бути талановитими і займати високі посади в організації, але вони відмовляться від підвищення, якщо воно пов'язане з ризиком і тимчасовими незручностями.

5. *Служіння* – орієнтація з метою «допомагати людям і працювати з ними», «служіння людству», «бажання покращити світ». Людина з такою орієнтацією буде продовжувати працювати в певному напрямку, навіть якщо їй доведеться змінити роботу. Вона не буде працювати в організації, яка вороже ставиться до її цілей і цінностей, і відмовиться від підвищення або зміни роботи, що не дозволить їй реалізувати її основні життєві цінності. Люди з такою кар’єрною орієнтацією найчастіше працюють у сферах

охорони навколишнього середовища, контролю якості продукції та товарів, захисту споживачів. У кожній організації працівник поєднує свою основну роботу з тим, що йому подобається.

6. *Виклик* - орієнтація, пов'язана з такими цінностями, як змагання, перемога над іншими, подолання перешкод і вирішення складних проблем. Людина «орієнтована на виклики». Соціальна ситуація на робочому місці розглядається з точки зору «виграш-програш». Процес боротьби і перемоги для людини важливіший, ніж конкретна сфера діяльності чи кваліфікація. Новизна, різноманітність і виклик дуже цінні для людей з такою орієнтацією, і якщо все занадто легко, їм стає нудно.

7. *Інтеграція стилів життя* – орієнтація на інтеграції різних аспектів і способів життя. Така люди прагне гармонійно поєднати все: сім'ю, кар'єру, саморозвиток. Така людина цінує своє життя в цілому.

8. *Підприємливість* - це спрямованість на створення чогось нового і свого. Така людина прагне долати перешкоди і готова ризикувати. Вона не хоче працювати на інших, вона хоче мати власний бренд, власну компанію, власне фінансове багатство. Крім того, це не завжди творча особистість. Для неї все полягає в тому, щоб створити компанію, концепцію чи організацію, побудувати її так, щоб вона була продовженням її самої, і вкласти в це свою душу [43, 216-218].

Отже, можемо зазначити, Едгар Шайн вважав, що кар'єрні орієнтації відображають індивідуальні прагнення, які можна розглядати як цілі концепції успіху. Його дослідження виявило такі орієнтації, як «професіоналізм», «автономія», «виклик», «вплив» тощо, які співвідносяться з різними концепціями успіху.

Також, існує ряд соціально-психологічних факторів, які впливають на розвиток тієї чи іншої професійної спрямованості. Це психологічний тип особистості, пізнавальні інтереси, схильності, професійна спрямованість, професійна мотивація. У кожної людини є набір особистісних характеристик,

понять, мотивів і цінностей, які впливають на вибір професії та визначають її життєвий успіх.

Важливо зазначити, що уявлення про успіх часто мають соціокультурний характер. Дослідження Нечаєвої Н.В. підтверджують те, що культурні чинники впливають на те, як люди уявляють успіх і обирають кар'єрні орієнтації. Наприклад, у культурі, яка цінує особисті досягнення, кар’єрні орієнтації можуть зосереджуватися на індивідуальному зростанні, тоді як у колективістських суспільствах вони можуть зосереджуватися на успіху команди [41].

А. Маслоу підкреслював, що самореалізація є однією з найвищих потреб людей і що це спонукає їх до розвитку професійних навичок і свідомого вибору кар'єри. Таким чином, ідея успіху як самореалізації впливає на вибір кар'єри, наприклад, психолога, де самореалізація часто є центральною мотивацією.

На думку Балла Г.О., формування уявлень про успіх є основою розвитку стратегії поведінки в професійній сфері. Він підкреслював, що ідея успіху відображає особистісне значення професійних досягнень і впливає на визначення певної кар’єрної орієнтації [3]. Це особливо важливо для психологів, які прагнуть отримати компетентність, автономію чи визнання у своїй професії.

Кар’єрна орієнтація допомагає людині самореалізуватися в житті. Це стає можливим, якщо людина обираєте кар'єру на основі власних інтересів і навичок. Якщо ні, тобто якщо вибір професії зумовлений випадковим чинником або ситуативними умовами (близькість місця роботи до місця проживання, мода на ту чи іншу професію, можливість влаштуватися на роботу через знайомих тощо) людині важко реалізувати власний професійний потенціал, отримати суспільне визначення, що відповідно впливає на Я-концепцію особистості та формує незадоволеність своїм життям. Кар’єрна орієнтація та професійна самореалізація людини – це

тривалий процес формування її ставлення до майбутньої професії, до себе не тільки, як професіонала, але і в цілому як особистості.

Успішність визначається активністю суб'єкта на шляху його особистісного розвитку. Він сам обирає професію, проходить професійне навчання, активно будує професійну кар’єру та реалізує особистісний та інтелектуальний потенціал. Обидва плани розвитку реалізуються протягом усієї кар'єри та життя людини.

Як зазначає Соломія Онуфрів «студентство – це особливий час у житті кожної людини». З точки зору загального психічного розвитку студентське життя – це період інтенсивної соціалізації особистості, розвитку вищих психічних функцій, формування інтелектуальної системи та особистості в цілому. Якщо розглядати студентів лише з точки зору біологічного віку, то це можна віднести до періоду підліткового віку як перехідного етапу розвитку людини між дитинством і дорослістю. Тому в зарубіжній психології цей період асоціюється з процесом дорослішання [43, 218].

Гончарова Н.О. зауважує, що навчання у вищому навчальному закладі – це фаза життєвого циклу, яка завершує перехід до дорослого життя. У цій фазі особистість приймає низку важливих рішень щодо вибору місця роботи та створення сім’ї, способу життя та конкретних цілей на майбутнє, корекції ціннісних орієнтацій щодо нового дорослого статусу та нових життєвих планів. Вибір власної життєвої стратегії є необхідною частиною формування кар'єри. Тому під час навчання у ВНЗ молодій людині необхідно визначитися зі своїми пріоритетами [16, 53].

Максименко С.Д. та Щербак Т.Д. вважають найважливішим етапом у забезпеченні безперервності професійної кар’єри - етап професійної підготовки: чим раніше людина починає замислюватися над тим, чого вона хоче і чого очікує від своєї майбутньої професійної діяльності, тим успішнішим проходить її процес професійного та особистісного зростання [36].

Якщо розглядати поняття успішної кар'єри, то Л.М. Карамушка пов'язує його, насамперед, з успішним професійним самовизначенням [55]. Однією з найпопулярніших у психології є теорія професійного самовизначення Д. Сьюпера. У своїй теорії вчений виділив чотири типи кар'єри залежно від особистості людини, способу життя, відносин і цінностей. В основу цієї класифікації покладено показник професійної стійкості.

1. *Стабільна кар'єра,* характеризується просуванням, навчанням і тренуванням у єдиній постійній професійній діяльності.

2. *Типова кар'єра* - найпоширеніша - збігається з нормативними етапами життєвого шляху людини, включаючи кризові.

3. *Нестабільна кар'єра* - характеризується двома або більше пробами, тут зміна професійної діяльності відбувається після певного періоду стабільної роботи в попередній професійній сфері.

4. *Кар'єра з множинними пробами* – зміни кар'єрних орієнтацій відбуваються протягом життя [55].

Дослідники звертають увагу на дві групи факторів, що визначають формування кар'єри:

Фактори, що безпосередньо пов'язані з людиною - здібності та інтереси людини, мотивація, прийняття рішення про зміну ролей і статусу, особливості спеціалізації і т. д.

Фактори, що пов'язані з взаємодією особистості з іншими людьми - вплив інших людей на професійна кар'єра особи (наприклад, фінансові можливості батьківської сім'ї під час навчання, планування власної сім'ї та поєднання інтересів сім'ї та організації, досягнення організаційного «плато» кар'єри, потреби організації в фахівцях даного профілю) [55].

За науковими дослідженнями лабораторії організаційної психології Інституту психології ім. Г.С. Костюк з АПН України рекомендує виділяти три рівні факторів, що впливають на розвиток кар'єрних орієнтацій особистості.

Перший рівень - *мікрорівень* - включає фактори, які стосуються безпосередньо людини (мотивація, прийняття рішення про зміну ролей, проблеми професійної соціалізації працівника).

Другий рівень - *мезорівень* - це фактори, пов'язані з вимогами особистості та організаційного середовища, впливом інших людей на професійний розвиток особистості (планування сім'ї, співвідношення сімейних інтересів і робочих інтересів, зміни в наставництві).

Третій рівень – *макрорівень* – це фактори, що відображають зовнішні інституційні впливи (особливості ринку, приналежність до національної субкультури, тощо) [42, 98].

Хочемо зауважити, що розвиток кар’єрних орієнтацій прямо корелює з факторами, що впливають на формування уявлень про успіх у молоді, які ми вище аналізували.

Отже, дослідження кар’єрних орієнтацій, особливо на завершальному етапі підготовки майбутніх спеціалістів у вищому навчальному закладі, є актуальною соціальною проблемою та серйозним дослідницьким завданням, розв’язання якої дає змогу встановити кар’єрні цілі та розробити кар’єрні плани забезпечивши успішний розвиток особистості в цілому.

Як зазначає Доценко О.А. психологічне розуміння природи успіху та особистісного успіху простежується через супутні категорії активності, волі, діяльнісної спрямованості, продуктивності, самоефективності, тощо.

Успіх пов'язаний з діяльністю людини і неможливий без діяльності, вираженої в акті творення, а саме:

— відображає зовнішню сторону життя, виражену в соціально-економічних показниках;

— відображає стереотипний образ успішної людини;

— внутрішні ресурси та зовнішні умови досягнення навчальних досягнень;

— виступає в результаті життєдіяльності; і рівень соціалізації особистості;

— є джерелом задоволення від життєвого процесу і благополуччя.

На особистісному рівні успіх розуміється як діяльнісний ресурс, який ідентифікує особистість як самоефективного, постійно розвиваючого, самодостатнього суб'єкта, відповідального за свій вибір, характеризується мотиваційною спрямованістю, рефлексивністю та здатністю до самостійності організовувати та змінювати умови буття [18, 10].

З нашої точки зору, це пояснюється тим, що успіх розглядається як факт, закріплений у цінностях, культурному та історичному досвіді конкретної спільноти. Проте успіх проявляється не лише на рівні соціального визнання результатів, а й на рівні ставлення особистості до них, яке опосередковується системою аксіологічних механізмів, смисложиттєвих орієнтацій, перспектив саморозвитку. і т. д. Це дозволяє розглядати успіх, як суто індивідуально - психологічне утворення, яке є важливим, перш за все, для самої людини, бо успіх виступає провідним параметром оцінки її життєдіяльності.

Доценко О.А. підкреслює, що категорія «успіх» та похідні від неї ще недостатньо вивчені в психологічній науці, незважаючи на просте смислове наповнення, яке може здатися на перший погляд. Його прагматичне розуміння як зовнішнього прояву матеріального благополуччя, кар'єрного зростання та соціального статусу не враховує «справжнього психологізму», пов'язаного з переживанням досягнень конкретної людини, її життєвих бажань і планів. Мова йде про нагальну потребу перегляду семантичного наповнення концепту з метою визначення специфічних психологічних конотацій, пов'язаних із процесами реального життя особистості [18, 10].

На думку А. Поліванова, успіх розглядається у двох значеннях: як «...особистий досвід досягнення мети, що відповідає вимогам діяльності та знанням суб'єкта про те, як досягти результату; як характерологічна риса, що висвітлює точку зору людини на ефективну самоорганізацію життя» [50, 10].

Батурін М. вважає, що «успіх - є результатом розвитку особистості, матеріального рівня життя, соціального статусу, а також суб'єктивних

переживань, пов’язаних з оцінкою досягнень». Вона відображає результати життєдіяльності, які користуються суспільним визнанням, значимі для самої людини і значно перевищують досягнення інших [38].

Вернудіна І. аналізуючи теорії успіху, виділяє зовнішній аспект успіху, який включає матеріальне та соціальне благополуччя, і внутрішній – відчуття гармонії у своєму житті, задоволення від отриманих переваг, позитивне світосприйняття та відсутність почуття нереалізованості, непотрібності в житті [11]. На думку автора, успіх – це синергетичне утворення, суть якого полягає в досягненні найвищого результату з найменшими витратами зусиль, енергії та часу, при отриманні максимального задоволення в процесі пов’язання своєї діяльності з особистими, духовно-моральними цінностями [11].

Саме поняття «успіх» лежить на стику таких психологічних категорій, як діяльність, воля, активність, адаптація, саморегуляція, самоуправління, цілепокладання та ін., і відображає людину як суб’єкта досягнень. Прагнучи до успіху, людина висуває вимоги до рівня, якості та способу своєї діяльності, використовує накопичений досвід і виявляє власні здібності. За своєю структурною організацією успіх складається з трьох компонентів:

— когнітивного, пов'язаного з об'єктивною оцінкою результату, відповідного соціальному еталону успіху;

— самооціночного, яке виражається як рефлексивний аналіз умінь і навичок, які використовуються в процесі досягнення цілей;

— афективного, відображає емоційний стан, що виникає у зв'язку зі значущим для людини досягненням [7].

Міщенка О.О. звертає у вагу, на тому, що, категорію «успіху» слід розглядати з двох сторін:

— соціальному, коли досягнення відповідають (не відповідають) існуючим у конкретному суспільстві нормам, критеріям та оцінкам;

— психологічному, що виявляється в таких способах самореалізації, які показують людину як творця [40, 86-90].

Подібної точки зору дотримувався Дж. Хаммер, який вважав, що успіх можна оцінювати як об’єктивно, виходячи із соціальної ситуації, так і суб’єктивно, що виступає у формі системи оцінок успішності та вимірюється ступенем задоволеності з ними [56].

Мазилова Г.Б., розглядала теорії успіху на особистісному рівні як «феномен, що ґрунтується на діяльності та включає три взаємопов’язані істотні компоненти: діяльність, спрямовану на досягнення; суб'єктивна оцінка суттєвої діяльності та системи відповідних ресурсів». Успіх забезпечується функціонуванням постійних психічних властивостей, таких як: «цілепокладання, мотивація, здатність до ризику, адаптація до зовнішнього середовища, компетентність, саморегуляція, тощо» [35, 131].

Успішна особистість проявляється як константа психологічних якостей, що створює нові динамічні конативні структури та моделює ефективну поведінку в соціокультурному просторі

Отже, з усього вище проаналізованого, можемо зазначити, що роль соціального контексту у формуванні уявлень про успішність та професійну орієнтацію підкреслює важливість соціальних факторів у процесі професійного розвитку особистості. Соціальний контекст — це сукупність культурних, економічних, освітніх та міжособистісних факторів, які визначають цінності, ідеали та норми поведінки індивіда. Для психологів - ці фактори мають центральне значення, оскільки вони впливають на їх сприйняття професійного успіху, мотиваційні установки та кар’єрні орієнтири.

Аналіз наукової досліджень підтверджує, що соціальне середовище формує уявлення людини про те, до чого потрібно прагнути і як досягти успіху в кар'єрі. На формування цих установок впливають, наприклад, освітні програми, професійне співтовариство, соціальні ідеали, закладені в культурі, і запити ринку праці. Майбутні психологи, які навчаються в колективістському суспільстві, можуть віддати перевагу орієнтації на командну роботу, соціальну відповідальність, підтримку та взаємодопомогу.

Студенти, які зростуть в середовищі з індивідуалістичними ідеалами, швидше за все, зосередяться на власному професійному розвитку, автономії та досягненні особистих цілей.

Дослідження також показали, що такі соціальні фактори, як сімейні цінності, навчальні заклади та суспільство загалом, можуть сприяти або обмежувати певну кар’єрну орієнтацію. Вони також визначають, як майбутні психологи сприймають успіх: чи йдеться про здобуття суспільного визнання, досягнення високого професійного статусу чи можливість самореалізації, служіння іншим та реалізації власного потенціалу. Відповідно, соціальний контекст формує уявлення про шляхи до успіху та впливає на вибір майбутньої кар’єри.

Тому роль соціального контексту у формуванні уявлень про успішність і професійну орієнтацію молоді різноманітна і неоднозначна. Він визначає не тільки зміст професійних цілей, а й засоби їх досягнення, включаючи ціннісні орієнтири, мотиваційні установки, оптимістичні уявлення про життєвий успіх та стратегії кар'єрного розвитку. Розуміння впливу соціального контексту є важливим для організації освітнього процесу та створення умов, що сприяють розвитку цілісної та свідомої професійної особистості в сучасному суспільстві.

РОЗДІЛ 2.
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕННЯ ПРО УСПІХ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

2.1. Методи, методика і процедура дослідження

Провівши аналіз наукових теорій щодо визначення факторів, які впливають на формування уявлень про успіх та кар'єрних орієнтацій молоді, вважаємо доцільним провести емпіричне дослідження серед студентів випускників першого (бакалаврського) рівня, денної форми здобуття освіти освітньо-професійної програми «Психологія» спеціальності 053 – Психологія Запорізького національного університету.

Вибірку нашого дослідження склали 30 студентів, 4 курсу (випускники - майбутні психологи). Дослідження проводилось в онлайн форматі через Google Forms, дослідження проходило впродовж вересня 2024 року.

Підбір методичного матеріалу для емпіричного дослідження здійснювався з урахуванням розробок вітчизняних та зарубіжних психологів.

З розглянутих психологічних методів вивчення кар'єрних орієнтацій та успіху (оптимізму-песимізму), нами було обрано комплекс методик, які можна було б використати в дослідженні, а саме: «Якорі кар'єри» та «Тест атрибутивних стилів (ТАС)».

1. Методика діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі «Якорі кар'єри» (Е. Шейна) (Додаток А)

«Якорі кар'єри» – це характерні для конкретної людини ціннісні орієнтації, соціальні установки, інтереси, соціально зумовлені мотиви дій. За допомогою тесту можна визначити такі професійні орієнтації, як: професійна компетентність, менеджмент, автономія (незалежність), стабільність роботи,

стабільність місця проживання, служіння, виклик, інтеграція стилів життя, підприємництво.

Тест методики складається з 41 питаннь:

Питання від 1 по 21- оцінюється від 1 до 10 балів, де 1 – це абсолютно не важливо, а від 2-10 - винятково важливо.

Питання від 22 по 40 - оцінюється від 1 до 10 балів, де 1 – це абсолютно не згоден, а від 2-10 – повністю згоден.

Бали розраховується по кожній кар’єрі, для цього необхідно скласти бали за кожною спрямованістю за допомогою ключа і розділити отриману суму на кількість питань. Це визначає провідну професійну орієнтацію. Іноді кар'єрна орієнтація не стає центральною спрямованістю - у цьому випадку кар'єра не є центром життя людини.

2. **Методика ТАС – тест атрибутивного стилю (Додаток Б).**

Методика призначена для діагностики атрибутивних типів оптимізму-песимізму. Існує два основні підходи до розуміння оптимізму: диспозиційний тип та оптимізм як атрибутивний стиль. Дані підходи взаємодоповнюють один одного.

Основна ідея диспозиційного типу полягає в тому, що поведінка людини будується навколо певної мети та спрямована на її досягнення. У той же час є деякі очікування щодо мети, що носять позитивний чи негативний характер. Якщо очікування щодо досягнення мети, що мають негативну спрямованість, то особистість, швидше за все, не докладатиме зусиль для реалізації поставлених завдань. Коли ж люди впевнена в успіху, вона продовжує діяти, незважаючи на виникаючі проблеми.

В основі другого підходу лежить постулат про те, що люди, інтерпретуючи події та поведінку, що відбуваються, прагнуть з'ясувати причин тих чи інших дій. Стиль атрибуції, утворений певним поєднанням факторів, лежить в основі схильності людини до позитивних чи негативних очікувань. З іншого боку, вираженість оптимізму є основним показником позитивного мислення, а виразність песимізму – негативного.

Аналіз та інтерпретація результатів проводиться за шістьма первинними шкалами:

1. PmB (Permanent Bad) час невдач – визначає, наскільки постійними вважаються причини неприємностей, невдач;
2. PmG (Permanent good) час успіху – визначає постійність у поясненніпозитивних подій;
3. PvB (Pervasiveness Bad) широта невдач – пояснення невдачі конкретними причинами або поширення безпорадності на інші сфери діяльності;
4. PvG (Pervasiveness good) широта успіху – оцінка оптимізму з позиціїшироти для позитивних подій;
5. PsB (Personalization Bad) Я-невдача – оцінка персоналізації в негативних умовах (визнання власної вини в невдачах);
6. PsG (Personalization good) Я-успіх – персоналізація в позитивних умовах (констатація власних заслуг).

Емпіричне дослідження нашої роботи складалося в три етапи:

І етап – проведення методики діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі «Якорі кар'єри» (Е. Шейна).

ІІ етап - проведення методики ТАС – тест атрибутивного стилю.

ІІІ етап - поділ результатів за попередніми двома методиками оптимістів/песимістів і визначення провідних ціннісних орієнтацій в кар'єрі в кожній групі.

Розкривши методи, методики та процедуру дослідження можемо переходити до результатів дослідження та їх інтерпретації.

2.2. Результати дослідження та їх інтерпретація

За результатами першого етапу нашого дослідження, за методикою діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі «Якорі кар'єри» (Е. Шейна), яка складається з 9 шкал, ми отримали наступні результати представлені в таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Результати методики діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі «Якорі кар'єри» (Е. Шейна)

№ шкали	Кар'єрні орієнтації	Кількість студентів
1.	Професійна компетентність	8
2.	Менеджмент	2
3.	Автономія (незалежність)	1
4.	Стабільність роботи	5
5.	Стабільність місця проживання	2
6.	Служіння	2
7.	Виклик	4
8.	Інтеграція стилів життя	2
9.	Підприємництво	4
Всього		30

За результатами процентного співвідношення ви визначили провідні ціннісні орієнтацій в кар'єрі в усій групі респондентів нашого дослідження, результати представлені на рисунку 2.2.

Рис. 2.2. Результати процентного співвідношення ціннісних орієнтацій в кар’єрі в усій групі респондентів

Отже, за результатами першої методики, ми можемо сказати, що провідну роль в ціннісних орієнтаціях кар’єри в усій групі респондентів переважає спрямованість «Професійна компетентність», її обрали 8 студентів з 30 – це 27% групи.

Професійна компетентність – спрямованість, пов’язана з наявністю та розвитком навичок і талантів у певній сфері. Людина з такою спрямованістю прагне до якісного розвитку і хоче бути майстром у своїй справі. Вона особливо радіє, коли досягає успіху в професійній сфері, але швидко втрачає інтерес до роботи, що не дозволяє їй розвивати свої навички. Водночас, така людина прагне до визнання своїх талантів, що має виражатися в статусі, співмірному з її здібностями. Вона готова керувати іншими в межах своїх компетенцій, але для неї лідерська посада не є самоціллю.

Друге місце займає спрямованість «Стабільність роботи» - її обрали 5 студентів з 30, це 17% групи.

Стабільність роботи – спрямованість на організації з хорошим соціальним пакетом, довгостроковими контрактами та позитивною репутацією. Навіть за підвищення зарплати людина не змінить відому і

надійну роботу, але вона може змінитися, якщо інша організація буде більш надійною і стабільною. Таких людей називають «людьми організації». Вони перекладають відповідальність за управління кар'єрою на роботодавця. Така людина буде здійснювати будь-які географічні переміщення, які потребує компанія.

Трете місце розділили дві спрямованості «Виклик» та «Підприємництво».

Спрямованість «Виклик» обрали 4 студента із 30 – це 13% від групи.

Виклик - спрямованість, пов'язана з такими цінностями, як змагання, перемога над іншими, подолання перешкод і вирішення складних проблем. Людина «спрямована на виклики». Соціальна ситуація на робочому місці розглядається з точки зору «виграш-програш». Процес боротьби і перемоги для людини важливіший, ніж конкретна сфера діяльності чи кваліфікація. Новизна, різноманітність і виклик дуже цінні для людей з такою спрямованістю, і якщо все занадто легко, їм стає нудно.

Спрямованість «Підприємництво» обрали також 4 студента із 30 – це 12% від групи.

Підприємництво - це спрямованість на створення чогось нового і свого. Така людина прагне долати перешкоди і готова ризикувати. Вона не хоче працювати на інших, вона хоче мати власний бренд, власну компанію, власне фінансове багатство. Крім того, це не завжди творча особистість. Для неї все полягає в тому, щоб створити компанію, концепцію чи організацію, побудувати її так, щоб вона була продовженням її самої, і вкласти в це свою душу.

Всі інші спрямованості, менш виражені у респондентів нашої групи.

Другий етап нашого дослідження визначався проведенням методики ТАС – тест атрибутивного стилю.

Методика складається з 4 рівнів (типів оптимізм чи песимізм):

— Високий оптимізм

— Високий песимізм

— Помірний песимізм

— Помірний оптимізм

Тип студента визначається за результатами підрахунку усіх 6 шкал за методикою та діленням на кількість питань.

Результати дослідження представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати всієї групи студентів за методикою

ТАС – тест атрибутивного стилю

№	Ініціали	Вн	Ву	Шн	Шу	Ян	Яц	Н	У	∑	Рівень
1	Д. К.	3	4	0	5	2	6	5	15	10	Високий оптимізм
2	Ю. О.	3	0	5	2	4	2	12	4	-8	Високий песимізм
3	К. Д.	1	4	1	4	2	6	4	14	10	Високий оптимізм
4	М. Ю.	3	5	0	4	3	6	4	15	11	Високий оптимізм
5	М. М.	3	3	0	1	8	3	11	7	-4	Високий песимізм
6	А. О.	3	1	1	2	1	2	5	5	0	Помірний песимізм
7	А. В.	3	5	0	4	3	6	4	15	11	Високий оптимізм
8	Є. С.	4	2	3	1	3	1	10	4	-6	Високий песимізм
9	К. С.	1	4	1	4	2	6	4	14	10	Високий оптимізм
10	Д. С.	1	2	2	2	3	3	6	7	1	Помірний песимізм
11	Р. Б.	4	3	5	3	3	2	12	8	-4	Високий песимізм
12	Б. М.	3	5	0	4	3	6	4	15	11	Високий оптимізм
13	С. С.	1	4	2	4	2	5	5	13	8	Помірний оптимізм
14	О. Д.	1	4	1	4	2	4	4	12	8	Помірний оптимізм
15	В. В.	3	5	0	4	3	6	4	15	11	Високий оптимізм
16	Л. В.	3	3	1	3	1	5	5	11	6	Помірний оптимізм
17	Б. С.	1	4	1	4	2	6	4	14	10	Високий оптимізм
18	В. О.	1	2	3	1	1	3	5	6	1	Помірний песимізм
19	О. О.	3	5	0	4	3	6	4	15	11	Високий оптимізм

Продовження таблиці 2.2

20	І. А.	2	4	4	3	4	2	10	9	-1	Високий песимізм
21	Т. С.	5	2	4	0	3	4	12	6	-6	Високий песимізм
22	І. Р.	2	2	3	3	1	3	6	8	2	Помірний песимізм
23	А. С.	1	4	2	4	2	5	5	13	8	Помірний оптимізм
24	Т. Р.	4	5	1	5	1	5	6	15	9	Високий оптимізм
25	А. Р.	1	4	1	4	2	6	4	14	10	Високий оптимізм
26	В. О.	3	2	1	2	3	3	7	7	0	Помірний песимізм
27	Н. О.	1	4	2	4	2	5	5	13	8	Помірний оптимізм
28	П. Д.	3	1	4	1	4	2	11	4	-7	Високий песимізм
29	О. В.	1	4	1	4	2	6	4	14	10	Високий оптимізм
30	І. В.	3	5	0	4	3	6	4	15	11	Високий оптимізм

Наступним кроком нашого дослідження був поділ респондентів на типи та рівні за методикою ТАС – тест атрибутивного стилю, представлений в таблиці 2.3

Таблиця 2.3.

Розподіл респондентів на типи та рівні за методикою ТАС – тест атрибутивного стилю

№	Тип	Кількість студентів
1	Високий оптимізм	13
2	Високий песимізм	7
3	Помірний песимізм	4
4	Помірний оптимізм	6

За результатами процентного співвідношення ми визначили типи та рівні оптимістів/песимістів в усій групі студентів нашого дослідження, результати представлені на рисунку 2.3.

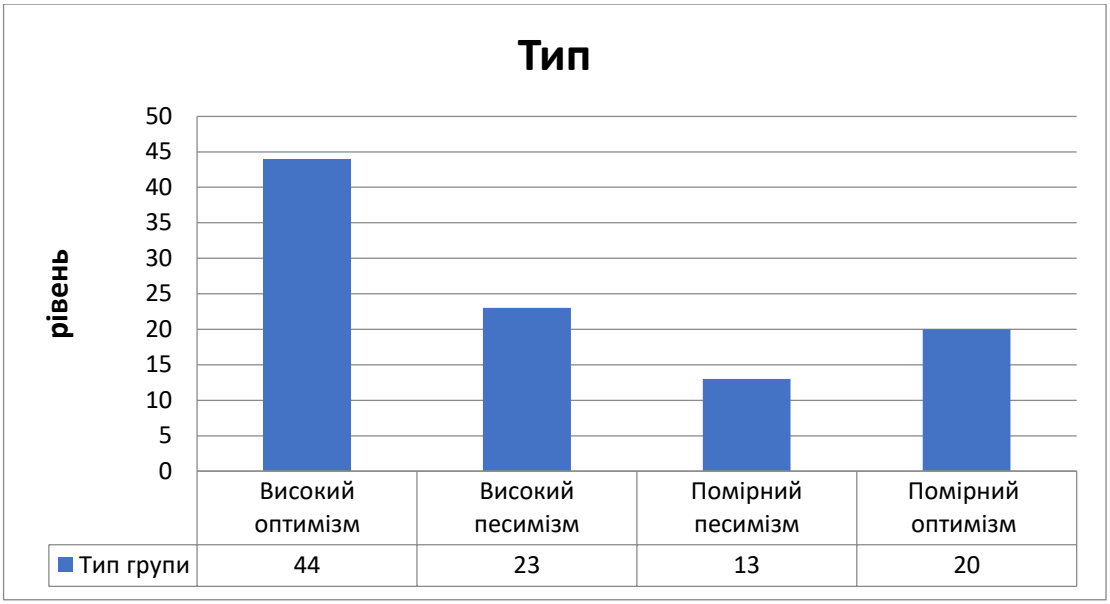

Рис. 2.3. Результати процентного співвідношення типів оптимістів/песимістів та рівнів в усій групі студентів

За результатами дослідження, ми бачимо, що провідну роль займає тип «Високий оптимізм» - його визначено у 13 з 30 студентів – 44%.

Високий оптимізм притаманний тим людям, які вірять, що все вийде за будь-яких обставин. Успіхи лише підсилюють їх енергію та ентузіазм, а невдачі лише ненадовго засмучують, вважаючи, що все можна виправити та змінити на краще. Вони бачать кожну складність як новий виклик і нову можливість.

«Високий песимізм» займає другу ланку - цей тип визначено у 7 з 30 студентів – 23%.

Високий песимізм свідчить, про негативне ставлення до життя. Такі люди бачать труднощі у використанні будь-якої можливості і тому легко здаються. Вони вважають життя занадто складним і заплутаним і недооцінюють роль своєї активності, зусиль і наполегливості в досягненні успіху. Дуже часто вони схильні звинувачувати себе у всіх невдачах і недооцінюють власний внесок в успіх організації. Вони порівнюють себе з іншими більш успішними, і це завжди не на їхню користь.

Третю ланку займає тип «Помірний оптимізм» - цей тип визначено у 6 з 30 студентів – 20%.

Людям, з помірним оптимізмом, притаманно не турбуватися про невдачі, оскільки вони неминучі. Оптимізм і стійкість допомагають їм легко бачити позитивні сторони в негативних подіях і дивитися на життя гнучко і реалістично. Вони схильні проявляти відповідальність і планувати шляхи вирішення проблем, що виникають, а не шукати причини їх виникнення.

Останню ланку займає тип «Помірний песимізм» - - цей тип визначено у 4 з 30 студентів – 13%.

Люди з помірним рівнем песимізму тверезо оцінюють дійсність, усвідомлюють справжню ситуацію і не надто переживають через нездійснені плани. Помірний песимізм допомагає в ситуаціях, які вимагають аналізу та розсудливості, але уникають ситуацій, які вимагають ризику та впевненості в собі.

Отже, можемо зробити висновок, що більшість студентів-випускників спеціальності 053 Психологія, все ж таки, налаштовані на успіх у кар'єрних орієнтаціях, бо більшість студентів обрали тип оптимізм (з підрахунку рівнів «високий оптимізм» + «помірний оптимізм») – це 19 з 30 студентів – 64%.

Тип песимізм (з підрахунку рівнів «високий песимізм» + «помірний песимізм») обрали 11 з 30 студентів – це 36%.

Третій етап нашого дослідження, зазначався поділом результатів за попередніми двома методиками оптимістів/песимістів і визначення провідних ціннісних орієнтацій в кар'єрі в кожній групі.

Результати студентів за типом «Високий оптимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації представлена в таблиці 3.4. та рис. 3.4

Таблиця 2.4

Результати студентів за типом «Високий оптимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації

Тип	Спрямованість кар'єрної орієнтації	Кількість студентів
Високий оптимізм	Виклик	4
	Підприємництво	4
	Професійна компетентність	5

Рис. 2.4. Результати студентів у % співвідношенні за типом «Високий оптимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації

Отже за даними отриманими з таблиці 2.4. та рис. 2.4, ми бачимо, що провідну роль у студентів з високим рівнем оптимізму займає спрямованість «Професійна компетентність». Друге місце поділили спрямованості: «Виклик» та «Підприємництво».

Для студентів-випускників спеціальності 053 Психології з високим рівнем оптимізму акцент на «Професійну компетентність» є пріоритетом з

кількох важливих причин. Оптимізм сприяє розвитку впевненості в собі та здатності досягати складних професійних цілей, що спонукає психологів-випускників до активного підвищення кваліфікації та підвищення рівня професійних навичок. Висока впевненість у власних силах спонукає до здобуття нових знань та вдосконалення навичок, що сприяє досягненню високих результатів у роботі. Професійна компетентність дає їм відчуття стабільності та передбачуваності, що вкрай важливо для оптимістичних людей.

Друге місце, яке розділили «Виклик» і «Підприємництво», пояснюється тим, що випускники високим рівнем оптимізму, готові досягати нового, не бояться ризикувати та прагнуть до постійного особистісного та професійного розвитку. Спрямованість на «виклик» відображає їх бажання випробувати себе в складних ситуаціях, долати труднощі та вдосконалюватися, тоді як «підприємництво» передбачає прагнення до незалежності, ініціативи та здатності керувати власною кар'єрою. Оптимізм сприяє ризику та розвитку лідерських якостей і підприємницького мислення. Таким чином, високий рівень оптимізму сприяє розвитку цих конкретних кар'єрних орієнтацій.

Результати студентів за типом «Високий песимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації представлена в таблиці 2.5. та рис. 2.5

Таблиця 2.5

Результати студентів за типом «Високий песимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації

Тип	**Спрямованість кар'єрної орієнтації**	**Кількість студентів**
Високий песимізм	Служіння	2
	Стабільність роботи	3
	Стабільність місця проживання	2

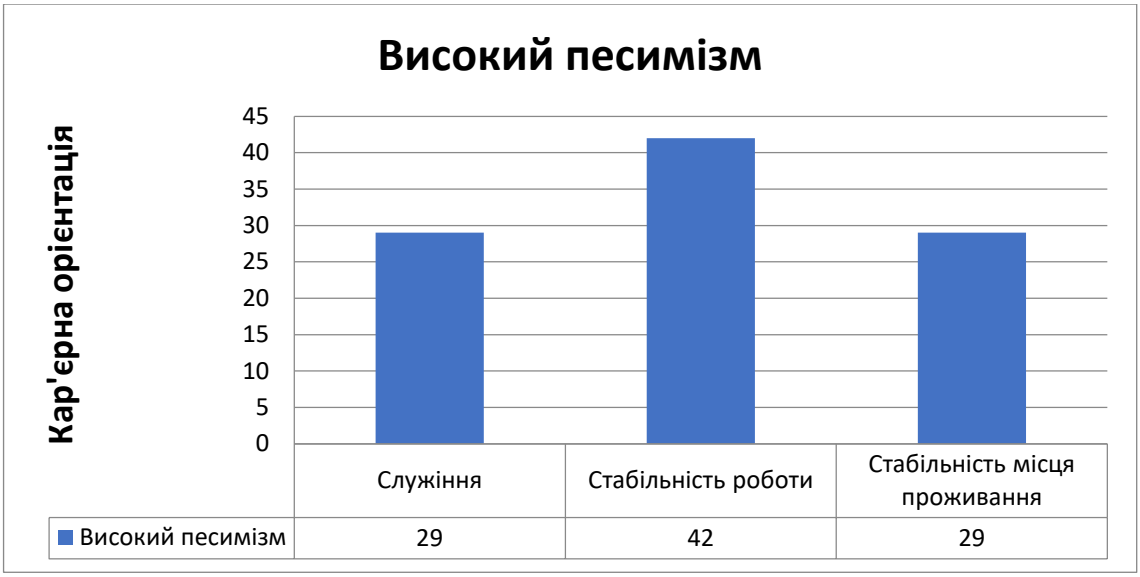

Рис. 2.5. Результати студентів у % співвідношенні за типом «Високий песимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації

Отже за даними отриманими з таблиці 2.5. та рис. 2.5, ми бачимо, що провідну роль у студентів з високим рівнем песимізму займає спрямованість «Стабільність роботи». Друге місце поділили спрямованості: «Служіння» та «Стабільність місця проживання».

У студентів-випускників спеціальності 053 Психологія з високим рівнем песимізму може сформуватися спрямованість на «стабільну роботу», оскільки така спрямованість часто асоціюється з відчуттям безпеки та зменшенням страхів щодо майбутнього. Песимістичні люди, як правило, менше схильні до ризику, тому їм важливо мати надійну роботу з передбачуваними умовами та стабільний дохід. Це дозволяє уникнути невизначеності, яка може викликати додатковий стрес, особливо під час війни.

Спрямованість на служіння, яка також посідає високе місце серед студентів даної групи, може відображати той факт, що студенти з високим рівнем песимізму можуть шукати глибшого сенсу в роботі, щоб компенсувати власні негативні уявлення про майбутнє. Спрямованість на «служіння» дозволяє відчувати себе корисним для інших, що може збільшити внутрішнє задоволення.

Що стосується «стабільності місця проживання», то це також відповідає потребі уникати змін, характерній для песимістів. Стабільність місця проживання, може надавати відчуття контролю та зменшує стрес від потенційних переїздів, які можуть викликати дискомфорт і занепокоєння.

Отже, для студентів-випускників спеціальності 053 Психологія із високим рівнем песимізму «Служіння», «Стабільна робота» та «Стабільність місця проживання» стають пріоритетами, які допомагають їм почуватися більш захищеними та зменшують невпевненість у майбутньому.

Результати студентів за типом «Помірний песимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації представлена в таблиці 2.6. та рис. 2.6

Таблиця 2.6

Результати студентів за типом «Помірним песимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації

Тип	Спрямованість кар'єрної орієнтації	Кількість студентів
Помірний песимізм	Стабільність роботи	2
	Професійна компетентність	2

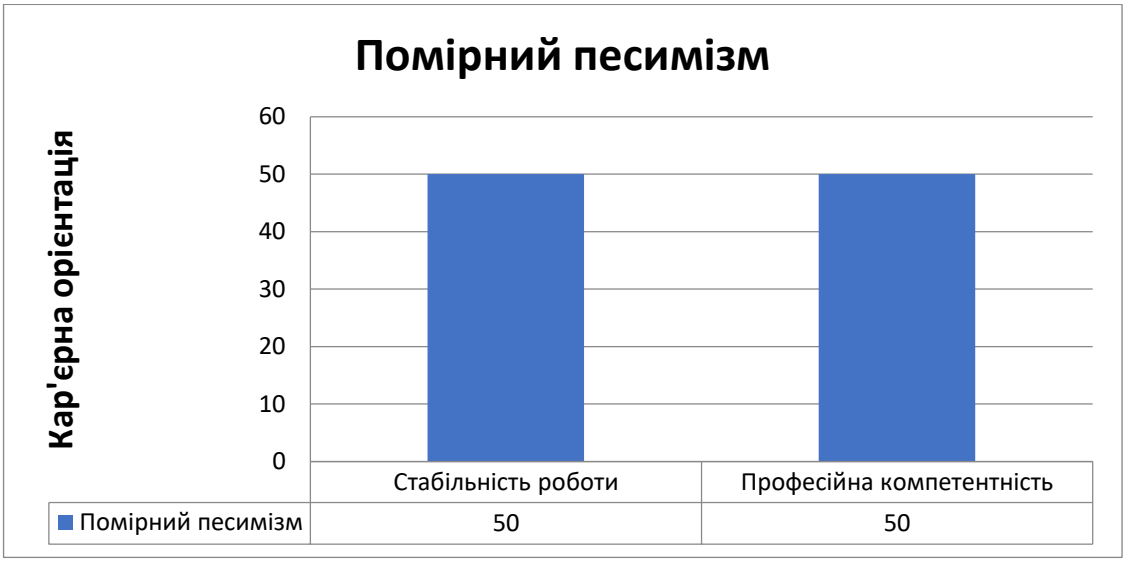

Рис. 2.6. Результати студентів у % співвідношенні за типом «Помірний песимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації

Отже за даними отриманими з таблиці 3.6. та рис. 3.6, ми бачимо, що у студентів-випускників спеціальності 053 Психологія з помірним рівнем песимізму виявляються такі спрямованості: «Стабільна робота» та «Професійна компетентність» однаково виявлена 50 на 50%.

Такі результати можуть проявлятись з декількох причин:

— Реалістичний погляд у майбутнє. Помірний рівень песимізму може сприяти реалістичній оцінці професійного середовища, в тому числі й можливих труднощів у побудові кар'єри. Це може спонукати студентів-випускників шукати стабільність як гарантію безпеки та мінімізації ризиків, роблячи стабільність роботи привабливою.

— Потреба відчувати свою професійну цінність. Крім того, такі студенти-випускники можуть прагнути розвивати професійні навички, оскільки це підвищує їхню впевненість у своїй здатності долати труднощі. «Професійна компетентність» може додавати відчуття впевненості та поваги, тим самим зменшуючи страхи, пов’язані з нестабільністю.

— Баланс прагнень. Помірний рівень песимізму може призвести до виваженої кар’єрної орієнтації, оскільки студенти випускники з такою налаштованістю часто усвідомлюють, що їм потрібні не лише гарантії (стабільна робота), а й професійний розвиток, який дозволить їм залишатися затребуваними на ринку праці.

Це означає, що спрямованість на «Стабільність роботи» і «Професійну компетентність» можуть бути виражені рівною мірою, оскільки для студентів-випускників з помірним рівнем песимізму важливо почуватися захищеними у своїй професійній сфері та мати стабільну роботу, яка гарантує спокійне майбутнє.

Результати студентів за типом «Помірний оптимізм» та провідна спрямованість кар’єрної орієнтації представлена в таблиці 2.7. та рис. 2.7

Таблиця 2.7

Результати студентів за типом «Помірним оптимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації

Тип	Спрямованість кар'єрної орієнтації	Кількість студентів
Помірний оптимізм	Інтеграція стилів життя	2
	Менеджмент	2
	Професійна компетентність	2

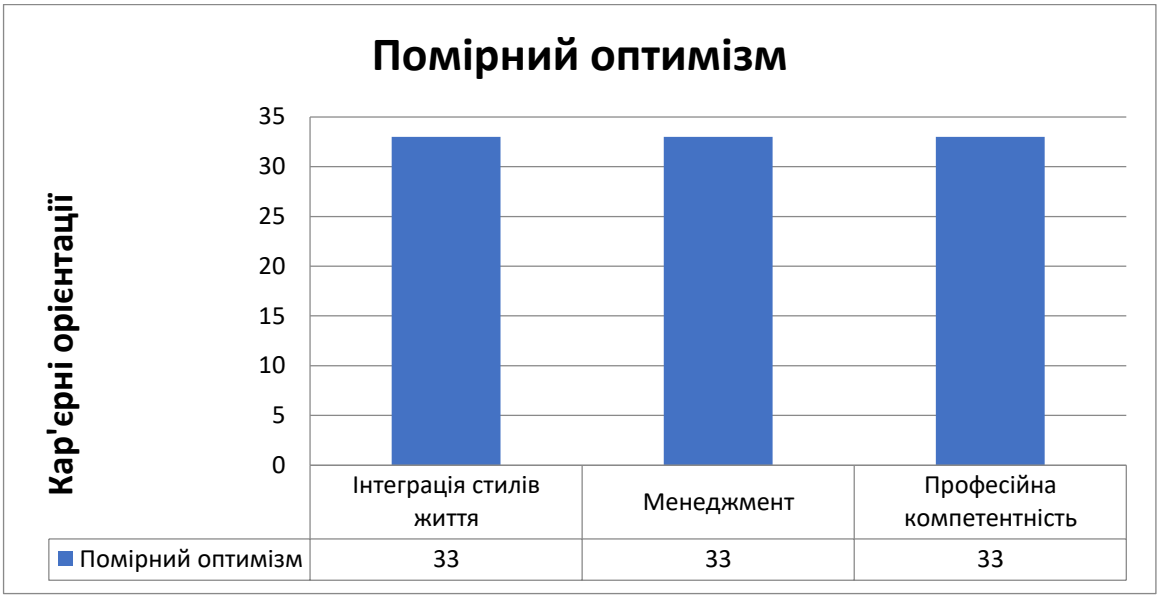

Рис. 2.7. Результати студентів у % співвідношенні за типом «Помірний оптимізм» та провідна спрямованість кар'єрної орієнтації

Отже за даними отриманими з таблиці 2.7. та рис. 2.7, ми бачимо, що у студентів-випускників спеціальності 053 Психологія з помірним рівнем оптимізму спрямованість «Інтеграція стилів життя», «Менеджмент» та «Професійна компетентність» однаково виражені, на одному рівні + - 1% відхилення.

Такі результати можна пояснити кількома взаємопов'язаними факторами:

— Баланс між особистими та професійними цінностями. Для психологів-випускників з помірним рівнем оптимізму, інтеграція стилів життя може мати таке ж значення, як і інші сфери, оскільки вони прагнуть збалансувати свої особисті інтереси з професійними обов’язками. Помірний рівень оптимізму дозволяє їм мати реалістичні очікування, що спонукає їх підтримувати баланс між професійним і особистим життям.

— Прагнення до компетентності «професійна компетентність» та управлінських навичок «менеджмент». Помірний рівень оптимізму також означає, що студенти випускники з таким ставленням розуміють важливість професійного розвитку, не маючи високих або низьких очікувань від себе. Вони розуміють, що для успішної кар’єри їм необхідно розвивати як компетенції, так і управлінські навички, щоб ефективно виконувати робочі завдання.

— Стабільне, збалансоване бачення кар'єри. Психологи-випускники з помірним рівнем оптимізму не схильні до крайнощів у своїй кар’єрній орієнтації і тому можуть залишатися однаково мотивованими в усіх трьох напрямках. Вони прагнуть до гармонійного розвитку, тому що усвідомлюють, що тільки так вони можуть досягти успіху в психологічній кар'єрі, в якій ці навички еквівалентні.

Таким чином, помірний рівень оптимізм сприяє гармонійному розподілу уваги між «професійною компетентністю», управлінськими навичками «менеджментом» та «інтеграцією стилів життя», що створює однакову мотивацію для розвитку всіх трьох орієнтацій.

Отже за результатами комплексного емпіричного дослідження, можемо зробити висновок, що гіпотеза нашого дослідження про те, що існує кореляційний зв'язок між кар’єрними орієнтаціями та уявленнями про життєвий успіх, зокрема: у студентів-випускників з високим рівнем оптимізму визначається провідна кар’єрна спрямованість «Професійна компетентність», а у студентів-випускників з високим рівнем песимізму – «Стабільна робота» - повністю підтверджена.

ВИСНОВКИ

1. Поняття успіху в психології є складним та індивідуальним за своєю природою, оскільки кожна людина визначає його по-різному залежно від своїх особистих цінностей, потреб і життєвих цілей. Успішність є суб'єктивним показником і може проявлятися в різних сферах життя, таких як професійна діяльність, міжособистісні стосунки та самореалізація.

Якщо розглядати поняття «успіх» у контексті гуманітарних та соціальних наук, то можна зробити висновок, що кожна з цих наук по-різному трактує та вивчає це поняття. Однак, саме психологія дає нам всебічний огляд, оскільки вона не лише залежить від суб’єктивних факторів, але й пов’язує це з соціально-психологічним значенням успіху.

Вчені розглядають успіх як результат досягнення цілей, реалізації потенціалу та виконання своїх бажань. Зокрема, можна виділити два основних підходи: суб’єктивний, де у центрі уваги особисте задоволення та відчуття досягнення, та об’єктивний, який базується на зовнішніх показниках, таких як соціальний статус, фінансове благополуччя, професійні досягнення.

2. Визначаючи фактори, що впливають на формування уявлень про успіх у молоді, найважливіші фактори, можна поділити на: соціальні, психологічні, соціально-економічні, особистісні та освітні.

Узагальнюючи значення соціальних факторів, можемо сказати, що вони відіграють важливу роль у формуванні уявлень молоді про успіх. Вплив соціальних норм і цінностей, засобів масової інформації, сім'ї, друзів і освітнього середовища створює специфічне сприйняття успіху, яке визначає життєві орієнтири і цілі молоді. Розуміння цих факторів є важливим для сприяння позитивному сприйняттю успіху, яке відповідає особистим потребам і суспільним цінностям.

Психологічні фактори, такі як мотивація, самооцінка, риси особистості, емоційний інтелект і соціальні впливи, відіграють важливу роль у формуванні уявлень про успіх у молоді. Залежно від індивідуально-психологічних особливостей індивід може сприймати успіх як внутрішнє задоволення і гармонію, або, як зовнішній успіх і соціальне визнання.

Соціально-економічні фактори є значущими у формуванні уявлень молоді про успіх. Вони визначають доступ до освіти, якість життя, кар'єрні можливості та формують весь життєвий шлях. Проаналізовані дослідження зазначають, що соціально-економічний статус, економічна стабільність, добробут і соціальна нерівність впливає на те, як молодь сприймає успіх і які цінності вважає центральними. В умовах сучасної України, де існують економічні виклики та зростаюча соціальна нерівність, молодь часто орієнтується на матеріальні досягнення та фінансову стабільність як головні складові успіху.

Особистісні фактори відіграють ключову роль у формуванні уявлень молоді про успіх. Від самооцінки, мотивації, життєвих цінностей, адаптивності та здатності до самоаналізу залежить те, як молодь сприймає успіх і до яких життєвих цілей вона прагне.

3. Розглядаючи та аналізуючи основні підходів до розуміння кар’єрних орієнтацій, їх виникнення та розвитку в контексті професійного розвитку особистості, ми визначили, що кар’єрні орієнтації виступають важливим внутрішнім регулятором професійного життя людини та визначають її пріоритети, цінності, а також стратегічні цілі на професійному шляху. Різні концепції розвитку кар'єри зосереджуються на важливості особистих цінностей, професійних амбіцій і соціально-психологічних умов, які допомагають формувати напрямок кар'єри.

Аналіз найважливіших моделей кар’єрних орієнтацій дозволяє стверджувати, що кар’єрні орієнтації виникають під впливом як внутрішніх факторів (особистісні потреби, мотиви, цінності), так і зовнішніх умов (сімейне виховання, соціальне оточення, умови професійної діяльності).

Отже, результати розгляду концепцій дозволяють зробити висновок, що розвиток кар’єрних орієнтацій є багатокомпонентним і багатофакторним процесом, який визначає професійний шлях людини, сприяє досягненню успіху та самореалізації в обраній професійній сфері.

4. Визначаючи роль соціального контексту у формуванні уявлень про успіх та кар’єрних орієнтацій майбутніх психологів, ми визначили, що роль соціального контексту різноманітна і неоднозначна. Він визначає не тільки зміст професійних цілей, а й засоби їх досягнення, включаючи ціннісні орієнтири, мотиваційні установки і стратегії кар'єрного розвитку. Розуміння впливу соціального контексту є важливим для організації освітнього процесу та створення умов, що сприяють розвитку цілісної та свідомої професійної особистості в сучасному суспільстві.

5. Емпіричне дослідження проводилось серед студентів випускників першого (бакалаврського) рівня, денної форми здобуття освіти освітньо-професійної програми «Психологія» спеціальності 053 – Психологія Запорізького національного університету.

Вибірку нашого дослідження склали 30 студентів, 4 курсу (випускники - майбутні психологи). Дослідження проводилось в онлайн форматі через Google Forms, дослідження проходило впродовж вересня 2024 року.

З розглянутих психологічних методів вивчення кар’єрних орієнтацій та успіху (оптимізму-песимізму), нами було обрано комплекс методик, які можна було б використати в дослідженні, а саме: «Якорі кар’єри» та «Тест атрибутивних стилів (ТАС)».

Емпіричне дослідження нашої роботи складалося в три етапи:

І етап – проведення методики діагностики ціннісних орієнтацій в кар’єрі «Якорі кар’єри» (Е. Шейна).

ІІ етап - проведення методики ТАС – тест атрибутивного стилю.

ІІІ етап - поділ результатів за попередніми двома методиками оптимістів/песимістів і визначення провідних ціннісних орієнтацій в кар’єрі в кожній групі.

За результатами першої методики, ми можемо сказати, що провідну роль в ціннісних орієнтаціях кар'єри в усій групі респондентів переважає спрямованість «Професійна компетентність», її обрали 8 студентів з 30 – це 27% групи. Друге місце займає спрямованість «Стабільність роботи» - її обрали 5 студентів з 30, це 17% групи. Трете місце розділили дві спрямованості «Виклик» та «Підприємництво» - обрали 4 студента із 30 – це 13% від групи. Всі інші спрямованості, менш виражені у респондентів нашої групи.

Другий етап нашого дослідження визначався проведенням методики ТАС – тест атрибутивного стилю. За результатами дослідження, ми бачимо, що провідну роль займає тип «Високий оптимізм» - його визначено у 13 з 30 студентів – 44%. «Високий песимізм» займає другу ланку - цей тип визначено у 7 з 30 студентів – 23%. Третю ланку займає тип «Помірний оптимізм» - цей тип визначено у 6 з 30 студентів – 20%. Останню ланку займає тип «Помірний песимізм» - - цей тип визначено у 4 з 30 студентів – 13%.

Отже, можемо зробити висновок, що більшість студентів-випускників спеціальності 053 Психологія, все ж таки, налаштовані на успіх у кар'єрних орієнтаціях, бо більшість студентів обрали тип оптимізм (з підрахунку рівнів «високий оптимізм» + «помірний оптимізм») – це 19 з 30 студентів – 64%. Тип песимізм (з підрахунку рівнів «високий песимізм» + «помірний песимізм») обрали 11 з 30 студентів – це 36%.

Третій етап нашого дослідження, зазначався поділом результатів за попередніми двома методиками оптимістів/песимістів і визначення провідних ціннісних орієнтацій в кар'єрі в кожній групі.

Провідну роль у студентів з високим рівнем оптимізму займає спрямованість «Професійна компетентність». Друге місце поділили спрямованості: «Виклик» та «Підприємництво».

Для студентів-випускників спеціальності 053 Психології з високим рівнем оптимізму акцент на «Професійну компетентність» є пріоритетом з

кількох важливих причин. Оптимізм сприяє розвитку впевненості в собі та здатності досягати складних професійних цілей, що спонукає психологів-випускників до активного підвищення кваліфікації та підвищення рівня професійних навичок. Висока впевненість у власних силах спонукає до здобуття нових знань та вдосконалення навичок, що сприяє досягненню високих результатів у роботі. Професійна компетентність дає їм відчуття стабільності та передбачуваності, що вкрай важливо для оптимістичних людей.

Друге місце, яке розділили «Виклик» і «Підприємництво», пояснюється тим, що випускники високим рівнем оптимізму, готові досягати нового, не бояться ризикувати та прагнуть до постійного особистісного та професійного розвитку. Спрямованість на «виклик» відображає їх бажання випробувати себе в складних ситуаціях, долати труднощі та вдосконалюватися, тоді як «підприємництво» передбачає прагнення до незалежності, ініціативи та здатності керувати власною кар'єрою. Оптимізм сприяє ризику та розвитку лідерських якостей і підприємницького мислення. Таким чином, високий рівень оптимізму сприяє розвитку цих конкретних кар'єрних орієнтацій.

Провідну роль у студентів з високим рівнем песимізму займає спрямованість «Стабільність роботи». Друге місце поділили спрямованості: «Служіння» та «Стабільність місця проживання».

Отже, для студентів-випускників спеціальності 053 Психологія із високим рівнем песимізму «Служіння», «Стабільна робота» та «Стабільність місця проживання» стають пріоритетами, які допомагають їм почуватися більш захищеними та зменшують невпевненість у майбутньому.

Студенти-випускники спеціальності 053 Психологія з помірним рівнем песимізму виявляються такі спрямованості: «Стабільна робота» та «Професійна компетентність» однаково виявлена 50 на 50%.

Такі результати можуть проявлятись з декількох причин: реалістичний погляд у майбутнє; потреба відчувати свою професійну цінність; баланс прагнень

Це означає, що спрямованість на «Стабільність роботи» і «Професійну компетентність» можуть бути виражені рівною мірою, оскільки для студентів-випускників з помірним рівнем песимізму важливо почуватися захищеними у своїй професійній сфері та мати стабільну роботу, яка гарантує спокійне майбутнє.

Студентів-випускники спеціальності 053 Психологія з помірним рівнем оптимізму спрямованість «Інтеграція стилів життя», «Менеджмент» та «Професійна компетентність» однаково виражені, на одному рівні + - 1% відхилення.

Такі результати можна пояснити кількома взаємопов'язаними факторами: баланс між особистими та професійними цінностями; прагнення до компетентності «професійна компетентність» та управлінських навичок «менеджмент»; стабільне, збалансоване бачення кар'єри.

Таким чином, помірний рівень оптимізм сприяє гармонійному розподілу уваги між «професійною компетентністю», управлінськими навичками «менеджментом» та «інтеграцією стилів життя», що створює однакову мотивацію для розвитку всіх трьох орієнтацій.

Отже за результатами комплексного емпіричного дослідження, можемо зробити висновок, що гіпотеза нашого дослідження про те, що існує кореляційний зв'язок між кар’єрними орієнтаціями та уявленнями про життєвий успіх, зокрема: у студентів-випускників з високим рівнем оптимізму визначається провідна кар’єрна спрямованість «Професійна компетентність», а у студентів-випускників з високим рівнем песимізму – «Стабільна робота» - повністю підтверджена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко С. С. Соціокультурна трансформація між традицією та постмодерном: практики життєвого успіху. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразі*на. 2008. С. 29–36.

2. Баклицький І. О. Психологія праці : підручник. Київ: Знання. 2008. 655 с.

3. Балл Г. О. Психологія успішної діяльності: монографія. Київ: Наук. думка, 2017.

4. Бедашева О. Ю. Специфіка соціологічної інтерпретації поняття «успіху» та «життєвого успіху». *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2016. Випуск 10. С. 252–259. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/596119

5. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Т. 1. Чернівці: Букрек, 2015. 840 с.

6. Бех І.Д. Педагогіка успіху: виховні втрати та їх подолання. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 4 (45). С. 5–15.

7. Бойко В.П. Роль групового впливу у формуванні життєвих орієнтирів молоді. *Соціологічний вісник України*. 2020.

8. Бондаренко Н.В. Вплив соціальних мереж на формування уявлень про успіх у сучасної молоді. *Науковий журнал соціальної психології*. 2021.

9. Борисюк А. С. Професійна кар’єра як соціально-психологічний феномен. *Проблеми заг. та пед. психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Київ, 2007. Т. 9, ч. 4. С. 94−101.

10. Боровинська І.Є. До психологічного розуміння понять «успіх», «успішність», «життєвий успіх», «життєва успішність». *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Вип. 3 (2). 2017. С. 142-148. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/507394.pdf

11. Вернудіна І. Психологічні чинники успіху: спроба компаративного аналізу. *Освіта і управління*. 2010. 13, № 2/3. С. 86–91.

12. Вінков В.Ю. Уявлення про життєвий успіх: стан розробленості проблематики в соціальній психології. *Проблеми політичної психології*. Вип. 22015. С. 221–231.

13. Головах Є.І. Формула життєвого успіху. *Психологія життєвого успіху: Досвід соціально-психологічного аналізу подолання критичних ситуацій*. Київ: Ін-т соціології АН України, 2000. С. 85-96.

14. Головаха Є. І., Сохань Л. В. Психологія життєвого успіху. Досвід соціально-психологічного аналізу подолання критичних ситуацій. Київ, 2003. 150 с.

15. Гончаренко О. Вплив економічної нестабільності на уявлення про успіх серед української молоді. *Соціологія та сучасність*. Вип. 12(3). 2021. С. 34-47.

16. Гончарова Н.О. Психологічні особливості формування кар'єрних орієнтацій студентської молоді. *Молодий вчений. Психологічні науки*. 2018. С. 52-55. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3416

17. Горбунова О.В. Внутрішня мотивація як детермінанта успіху молоді. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Вип. 44(3), 2019. С. 31-39.

18. Даценко О.А. Психологічний аналіз концепту «успішність». *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. Том 33 (72). 2022. С. 9-14. DOI https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.5/02

19. Долгих Л.М. Кар'єрні домагання як суб'єктив- ний механізм професійної самореалізації. *Соціальна психологія*. 2005. № 2. С. 64–71.

20. Життєва компетентність особистості : науково-методичний посібник / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. Київ: Богдана, 2003. 520 с.

21. Заєць М.П. Вплив соціального середовища на формування особистості. Київ: Видавництво КНУ. 2013.

22. Іваненко Н.Г. Освітнє середовище як чинник формування кар'єрних орієнтацій. *Журнал педагогічної науки*. 2022.

23. Іванов В.П. Соціально-психологічні аспекти розвитку молоді. Київ: Либідь. 2010.

24. Ільїна Ю.М. Науковий огляд проблематики успіху та успішності. URL: http://newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/zbirnyk-2009/11.htm

25. Калюжна Ю.І., Кравченко О.Д. Акмеологічна культура особистості як суб'єкта праці та спілкування. Психологія особистості. Вип. 2(22). 2022. С. 169-185. DOI : https://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.2.265495

26. Коваленко Л. С. Розвиток рефлексивних навичок у молоді як фактор успішності. *Психологічний часопис*. Вип. 3(1). 2019. С. 45-52.

27. Коваль Д. В. Особливості виявлення професійних домагань майбутніх психологів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр*. Вінниця : Друк плюс, 2020. Вип. 57. С. 181–188.

28. Ковальчук М. Рівень добробуту родини як чинник формування уявлень про успіх у молоді. *Психологічні перспективи*. Вип. 25(2). 2019. С. 120-129.

29. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2012. 200 с.

30. Коломієць А.О. Вплив самооцінки на уявлення молоді про успіх. *Психологія і суспільство*. Вип. 8(2). 2017. С. 12-19.

31. Кон І. С. Психологія особистості. Київ: Наука. 1998.

32. Костюк, Г. С. Психологія особистості. Київ: Наукова думка. 2004.

33. Лебідь Н.І. Цінності молоді та їхній вплив на сприйняття успіху. *Актуальні проблеми психології*. Вип. 2(12). 2020. С. 15-23.

34. Леонтьєв Д.А. Рефлексивна свідомість: структура і механізми. *Психологічна наука*. Вип. 5(1). 2003. С. 22-30.

35. Мазилова Г. Б. Соціально-психологічні проблеми успіху і успішності. *Актуальні проблеми психології. Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія.* Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Вип. 29–30. Київ, 2010. С. 129–136.

36. Максименко С.Д., Щербак Т.Д. Професійне становлення молодого вчителя: наавчльний посібник. Ужгород: Закарпаття, 1998. 105 с.

37. Малюк І. Соціальна нерівність та уявлення про успіх у молоді. *Наукові дослідження в галузі соціології*. Вип. 17(5). 2022. С. 55-67.

38. Матеюк О. А. Успішність особистості: сутність та зміст феномена. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.* 2012. Вип. 4. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_4_31

39. Мельник О. В. Соціально-культурні аспекти уявлень про успіх серед молоді в Україні. *Сучасна психологія*. 2019.

40. Міщенко О. О. Психологічні особливості уявлень особистості про економічно успішну людину. *Актуальні проблеми психології.* Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Ніжин, 2013. Т. 11. Вип. 8. Ч. 2. С. 85–95.

41. Нечаєва Н. В. Вплив культурних факторів на уявлення про успіх та вибір професії. *Психологічні дослідження*. 2018.

42. Овсяннікова В.В. Особливості професійної кар'єри особистості. *Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Держ. вищ. навч. закл*. «Запорізький національний університет». Запоріжжя: ЗНУ, 2013. № 1. С. 91–104.

43. Онуфрів С. Соціально-психологічні чинники кар'єрних орієнтацій студентів-журналістів. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. Вип.48. 2020. С. 214–223. DOI: http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.48.10562

44. Орлов В. Кар'єрні орієнтації суб'єктів сучасної професійної школи. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.* Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 13 / Інст-т проф.- тех. освіти НАПН України ; Ред. кол.: В. О. Радкевич (голова) та ін. Павлоград : ТОВ «ІМА-прес», 2017. С. 15-22. URL: http://surl.li/lktulj

45. Пачковський Ю. Ф. Соціологія і психологія : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2009. С. 611–628

46. Перегончук Н.В., Фальчук М.П. Кар'єра та кар'єрні орієнтації: вивчення змісту понять. *Молодий вчений*. № 12 (64). 2018. С. 60-64. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-16

47. Петренко О. Соціально-економічний статус і уявлення про успіх серед молоді. *Вісник психології*. Вип. 14(4). 2020. С. 93-105.

48. Петренко О.О. Емоційний інтелект та його роль у житті молоді. Харків: Основа. 2012.

49. Покотило Л.Ю., Виноградова В.Є. Фактори формування культу успіху у молоді в епоху інформації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. Том 31 (70) № 4 2020. С. 133-138. DOI : https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.4/20

50. Поліванова О.Є. Взаємозв'язок уявлення про успіх та соціально-психологічних характеристик особистості у сучасній молоді *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія».* 2014. № 1099. Вип. 54. С. 19–22.

51. Сидоренко І.В. Вплив сімейних цінностей на формування уявлень про успіх у молоді. *Український журнал психології*. 2018.

52. Столярчук О.А. Вплив мотивів навчання студентів на формування їх кар'єрних орієнтацій. *Педагогічний процес : теорія і практика. Серія «Психологія»*. Київ : Видавниче підприємство «Едельвейс», 2016. Вип. 1. С. 21–25. DOI: 10.28925/2078-1687.2016.1.2125

53. Стрижак А.Є. Взаємозв'язок категорій розвитку особистості: успіх, успішність, соціальний успіх, соціальна успішність**.** *Актуальні проблеми психології,* Т. 9 (13). С. 326-338. URL : http://appsychology.org.ua/data/jrn/v9/i13/34.pdf

54. Татенко Н.О. Життєві завдання особистості як умова реалізації життєвого успіху. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. Київ : ТОВ «Міленіум», 2007. Вип. 16 (19). С. 299–304.

55. Технології роботи організаційних психологів : навчальний посібник для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. Київ : Фірма «ІНКОС», 2005. 366 с.

56. Хаммер Дж. Професійний і визначальний. Питання психології. 2008. № 4. С. 147-153.

57. Чепелева Н. В. Жизненный успех как нарратив. *Успішність особистості : потенціал та обмеження :* тези доповідей міжнар. наук.-пр-акт. конф., Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, березень 2010 р. URL: http://www.psy-science. com.ua/department/Tezy-konfer-2010/chepeleva

58. Чепелева Н.М. Самоактуалізація та самооцінка у молодіжному середовищі. Львів: Парадигма. 2008.

59. Штепан О.А. Самооцінка та її вплив на кар'єрні орієнтації молоді. *Психологічний журнал*. Вип. 4(2). 2018. С. 64-72.

60. Щербакова О.О. Потенціал життєвого успіху академічно здібного учня основної школи: обґрунтування психологічного феномену. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. С. 181-188. DOI: https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-2.33

61. Щотка О.П. Розвиток кар'єрної орієнтації «менеджмент» у магістранток. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. № 1 (8). 2017. С. 91-97. URL: http://orgpsy-journal.in.ua/userfiles/issues/i8/n8/13.pdf

62. Ярема А.І. Соціологічний аспект сутності феномену успіху. *Шевченківська весна: матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*. Київ : Логос, 2010. Вип. VIII. 444 с.

63. Ярема А. І. Феномен успіху в соціологічному вимірі. *Вісник Львівського університету*. Вип. 4. 2010. С. 92-99. http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/viewFile/1701/1761

64. Aronson E. The Social Animal. New York: Worth Publishers.

65. Bandura, A. Self-efficacy: The exercise of control. New York: W.H. Freeman.

66. Bourdieu P. The Forms of Capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood. P. 241–258.

67. Carter T. The Impact of Recession on Youth Aspirations: Socioeconomic Perspectives. *Journal of Youth Studies*, V. 21(4). 2018. P. 567-585.

68. Deci, E.L., Ryan R.M. Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum.

69. Duckett R. Peer influence and youth's perception of success. *Journal of Youth Studies*. 2018.

70. Ehrlich D. Educational institutions and career orientation in Western societies. *Educational Research and Development*. 2019.

71. Eysenck H.J. The Structure of Human Personality. London: Methuen. 1991)

72. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books.

73. Hart J. Self-Esteem and Achievement Motivation. London: Routledge. 2010.

74. Maslow A. Motivation and Personality. New York: Harper & Row. 2000.

75. McClelland, D. C. The Achieving Society. Princeton. New York: Van Nostrand.

76. Pulakos E.D., Arad S., Donovich J., Plamondon, K. Adaptability in the workplace: Development of a taxonomy of adaptive performance. *Journal of Applied Psychology*. V. 85(4). 2000. P. 612-624.

77. Rainey A. The family influence on success perception in youth. *American Journal of Psychology*. 2019.

78. Schwartz S.H. Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*. Vol. 25. San Diego: Academic Press. P. 1-65.

79. Sheldon R. Cultural perspectives on success: Individualism and collectivism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 2020.

80. Twenge J. M. Generation Me: Why Today's Young Americans Are More Confident, Assertive. *Entitled and More Miserable Than Ever Before*. New York: Free Press. 2014.

81. Twenge J. The impact of social media on self-esteem and success perceptions. *Psychology Today*. 2017.

82. Łozowiecka W. Teoretyczne i praktyczne zasady kształtowania postaw konkurencyjnej zdolności jednostki. *Edukacja i praca. Konteksty–wyzwania – antynomie*. Bydgoszcz, 2008. S. 247-256.

Додаток А

Методика діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі (Е. ШЕЙНА)

«Якорі кар'єри» - це ціннісні орієнтації, соціальні установки, інтереси, соціально зумовлені спонукання до діяльності, характерні для певної людини. Тест дозволяє виявити наступні кар'єрні орієнтації: професійна компетентність, менеджмент, автономія, стабільність, служіння, виклик, інтеграція стилів життя, підприємництво.

Інструкція. Будь ласка, дайте відповідь на питання тесту.

Наскільки важливим для Вас є кожне з наступних тверджень?

Варіанти відповідей: від 1 до 10, 1 – абсолютно не важливо, 10 – виключно важливо.

1.) Будувати свою кар'єру в межах конкретної наукової чи технічної сфери.
○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

2.) Здійснювати спостереження та контроль над людьми, впливати на них на всіх рівнях.
○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

3.) Мати можливість робити все по-своєму і не бути обмеженим правилами будь-якої організації.
○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

4.) Мати постійне місце роботи з гарантованим окладом та соціальною захищеністю.
○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

5.) Використовувати своє вміння спілкуватися на користь людям, допомагати іншим.
○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

6.) Працювати над проблемами, які видаються майже нерозв'язними.
○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

7.) Вести такий спосіб життя, щоб інтереси сім'ї та кар'єри взаємно врівноважували одне одного.
○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

8.) Створити і побудувати щось, що буде цілком моїм виробом чи ідеєю.
○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

9.) Продовжувати роботу за своєю спеціальністю, ніж отримати вищу посаду, що не пов'язана з моєю спеціальністю.
○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

10.) Бути першим керівником в організації.
○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

11.) Мати роботу, не пов'язану з режимом чи іншими організаційними обмеженнями.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

12.) Працювати в організації, яка забезпечить мені стабільність на тривалий час.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

13.) Вжити свої вміння та здібності на те, щоб зробити світ кращим.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

14.) Змагатися з іншими та перемагати.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

15.) Будувати кар'єру, яка дозволить мені не змінювати свій спосіб життя.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

16.) Створити нове комерційне підприємство.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

17.) Присвятити все життя обраній професії.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

18.) Обійняти високу керівну посаду.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

19.) Мати роботу, яка представляє максимум свободи та автономії у виборі характеру занять, часу виконання тощо.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

20.) Залишатися на одному місці проживання, ніж переїхати через підвищення.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

21.) Мати можливість використовувати свої вміння та таланти для служіння важливій меті.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

Наскільки Ви погоджуєтесь з кожним з наступних тверджень? Варіанти відповідей: від 1 до 10, 1 – абсолютно не згоден, 10 – повністю згоде.

22.) Єдина дійсна мета моєї кар'єри – знаходити та вирішувати важкі проблеми, незалежно від того, в якій галузі вони виникли.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

23.) Я завжди прагну приділяти однакову увагу моїй родині та моїй кар'єрі.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

24.) Я завжди знаходжуся в пошуку ідей, які дадуть мені можливість розпочати та побудувати свою власну справу.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

25.) Я погоджуся на керівну посаду лише в тому випадку, якщо вона перебуває у сфері моєї професійної компетенції.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

26.) Я хотів би досягти такого становища в організації, яке давало б можливість спостерігати за роботою інших та інтегрувати їхню діяльність.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

27.) У моїй професійній діяльності я найбільше дбав про свою свободу та автономію.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

28.) Для мене важливіше залишитися на нинішньому місці проживання, ніж отримати підвищення чи нову роботу в іншій діяльності.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

29.) Я завжди шукав роботу, на якій міг би приносити користь іншим.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

30.) Змагання та виграш – це найбільш важливі та хвилюючі сторони моєї кар'єри.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

31.) Кар'єра має сенс лише в тому випадку, якщо вона дозволяє вести життя, яке мені подобається.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

32.) Підприємницька діяльність складає центральну частину моєї кар'єри.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

33.) Я б швидше пішов з організації, ніж почав займатися роботою, не пов'язаною з моєю професією.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

34.) Я вважатиму, що досяг успіху в кар'єрі тільки тоді, коли стану керівником високого рівня в солідній організації.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

35.) Я не хочу, щоб мене обмежувала якась організація чи світ бізнесу.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

36.) Я хотів би працювати в організації, яка забезпечує тривалий контракт.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

37.) Я б хотів присвятити свою кар'єру досягненню важливої та корисної мети.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

38.) Я почуваюся успішним лише тоді, коли я постійно залучений до вирішення важких проблем чи в ситуації змагання.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

39.) Вибрати і підтримувати певний спосіб життя важливіше, ніж досягати успіху в кар'єрі.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

40.) Я завжди хотів заснувати та побудувати свій власний бізнес.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

41.) Я віддаю перевагу роботі, яка не пов'язана з відрядженнями.

○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5 ○ 6 ○ 7 ○ 8 ○ 9 ○ 10

Додаток Б

Методика ТАС – тест атрибутивного стилю

Інструкція для учасників дослідження:

На окремому листку паперу випишіть номери пунктів від 1 до 48. Виберіть в кожному пункті ту відповідь, яка найбільше Вам підходить і запишіть цифру, що знаходиться справа від вибраної відповіді. Не звертайте уваги на буквенні коди. Час відповіді не обмежується. Серед відповідей нема правильних або неправильних.

№ з/п	Твердження	Бали
1.	Проект, за який Ви відповідали, виявився досить успішним PsG.	
	А. Я забезпечив (ла) успіх проекту грамотною організацією роботи	1
	В. Успіх був забезпечений зусиллями всього колективу	0
2.	Ви і Ваш (а) друг, подруга (чоловік, дружина) миритеся після сварки PmG.	
	А. Сьогодні я швидко залагодив (ла) всі розбіжності	0
	В. Зазвичай я легко залагоджую конфлікти	1
3.	Ви заблукали, коли їхали до будинку приятеля PsB.	
	А. Я неточно записав (ла) адресу	1
	В. Приятель неправильно пояснив дорогу	0
4.	Ви прекрасно провели час у туристичній поїздці PsG.	
	А. Мені пощастило з погодою	0
	В. Я вдало вибрав (ла) час і маршрут	1
5.	Після переповненого подіями дня Вам ніяк не вдається заснути	
	PmB.	
	А. Мені буває нелегко заснути після сильних хвилювань	1
	В. Я надто збуджений (а) зараз, щоб легко заснути	0
6.	На вулиці Вас наздоганяє чоловік, повертаючи загублений Вами гаманець з великою сумою грошей PvG.	
	А. Мені зустрівся порядна людина	0
	В. Це природний вчинок для більшості людей	1
7.	Результати психологічного тестування кажуть, що у Вас відмінні нерви PvG.	
	А. Я вдало відповів (ла) на запитання тесту	0
	В. Я дійсно спокійна, упевнена у собі людина	1

8.	Ви не пройшли співбесіду при прийомі на роботу і дуже засмутилися PvB	
	А. Я важко переживаю невдачі	1
	В. Ця невдача була особливо болючою	0
9.	На людному перехресті Ви зіткнулися з іншим пішоходом PsB.	
	А. Я дивився (дивилася) в сторону	1
	В. Куди він дивився!	0
10.	На Вас дивляться із захопленням PmG.	
	А. Я привабливий (чарівна). На мене часто звертають увагу	1
	В. Сьогодні я в прекрасній формі	0
11.	В гостях у малознайомій компанії Ви чуєте масу компліментів на свою адресу PsG.	
	А. Які приємні люди тут зібралися!	0
	В. Що ж, я - особистість непересічна	1
12.	В цьому році Ваше здоров'я було особливо гарним PsG.	
	А. Обставини дозволили мені достатньо відпочивати і нормально харчуватися	0
	В. Я організував (ла) свій режим так, щоб мій спосіб життя був здоровим	1
13.	Ви образили співрозмовника різким зауваженням PmB.	
	А. Нерідко, я говорю, не подумавши	1
	В. Я висловився (висловилася), необдумано	0
14.	Ви блискуче здали серйозний іспит PmG.	
	А. Я приділив (ла) багато часу підготовці	0
	В. Я завжди наполегливо працюю для досягнення своєї мети	1
15.	Ви виявилися «ювілейним» покупцем магазину і отримали цінний подарунок PmG.	
	А. Як вчасно я опинився (опинилася) в цьому магазині	0
	В. Вдалі збіги трапляються в моєму житті нерідко	1
16.	Фірма, на якій Ви працюєте, мабуть, закриється, але Ви відкладаєте пошук нової роботи PvB.	
	А. Страшнувато міняти роботу	0
	В. Мене лякають серйозні зміни в житті	1
17.	Літня тітонька долає Вас нескінченними проханнями PvB.	
	А. Мені складно відмовляти людям у допомозі, навіть якщо моєї добротою зловживають	1
	В. Я не можу відмовити хворий родичці	0
18.	Вас налякала сцена дорожньої аварії PvB.	
	А. Я дуже вразлива людина	1
	В. Я був (ла) наляканий (на) раптовістю того, що сталося	0
19.	Ви купили своєму чоловікові (дружині, другу) подарунок, а він йому (їй) не сподобався PsB.	
	А. Я недостатньо продумав (ла) покупку	1

	В. Вже дуже він (вона) вередує	0
20.	Колега знову набридає Вам скаргами, відволікаючи від роботи PmB.	
	А. Він постійно чимось незадоволений	1
	В. Сьогодні він зовсім збожеволів	0
21.	В очікуванні дуже важливої зустрічі Ви буквально не знаходите собі місця PmB	
	А. Я, як правило, хвилююся в подібних ситуаціях	1
	В. Сьогодні – особлива ситуація	0
22.	Вас обдурили PvB.	
	А. Я надто довірливий (довірлива)	1
	В. Даремно я повірив (ла) цій людині	0
23.	Під час колективної гри ведучий вибрав Вас PsG.	
	А. Я сидів (ла) на видному місці	0
	В. Я був (ла) активнішим за інших	1
24.	Ви врятували людину, яка могла потрапити під машину PmG.	
	А. Я швидко зреагував (ла) на небезпеку	0
	В. Зазвичай, я швидко дію в екстремальних випадках	1
25.	Ви стоїте на краю тротуару. Проїжджаюча машина обдає Вас брудом PsB.	
	А. Як невдало я зупинився (зупинилася)	1
	В. Водій зробив це навмисне!	0
26.	Ви успішно виступили перед незнайомою аудиторією PmG.	
	А. Під час виступу я відчував (ла) себе впевнено	0
	В. Як правило, я впевнено почуваюся, спілкуючись з людьми	1
27.	Ви розвеселили друзів забавною розповіддю PsG.	
	А. Історія була надзвичайно смішною	0
	В. У мене відмінне почуття гумору	1
28.	Зміни, які Ви внесли в інтер'єр квартири, викликають захоплення у всіх знайомих PvG.	
	А. Я вдало підібрав (ла) предмети обстановки	0
	В. У мене відмінний смак	1
29.	Малознайомий чоловік попросив у Вас грошей у борг. Ви відмовили, але відчуваєте себе ніяково PmB.	
	А. Мені завжди складно говорити «Ні»	1
	В. Мені було складно зайняти жорстку позицію	0
30.	Ви розбили улюблену вазу тещі (свекрухи, тітки) PsB.	
	А. Обурлива незручність з мого боку!	1
	В. Цей хиткий столик у вузькому проході – найгірше місце для вази	0
31.	Ви перемогли в престижному професійному конкурсі PvG.	
	А. Я був (ла) відмінно підготовлений (на) в цей раз	0
	В. Я вмію перемагати	1

32.	Ви хотіли б змінити професію, але не робите цього, так як Ваші близькі налаштовані критично PvB.	
	A. Думка близьких людей взагалі багато значить для мене	1
	B. В цьому випадку я зобов'язаний (на) прислухатися до їхньої думки	0
33.	Ваша подруга (друг) говорить щось, що ображає Ваші почуття PmB.	
	A. Вона (він) постійно базікає, не замислюючись про інших	1
	B. Вона (він) зігнала (в) на мені свій поганий настрій	0
34.	Ваш керівник звернувся до Вас за порадою PvG.	
	A. В цьому питанні я дійсно розбираюся	0
	B. Я можу давати слушні поради	1
35.	Друг дякує Вам за допомогу в скрутну хвилину PvG.	
	A. Мені було приємно допомогти хорошій людині	0
	B. Я допомагаю будь-кому, якщо це в моїх силах	1
36.	У вас прекрасні відносини з сусідами PsG.	
	A. Мені пощастило з сусідами	0
	B. Це моя заслуга	1
37.	Фірма, куди Ви давно прагнули потрапити, запрошує Вас на роботу PvG.	
	A. Вони зрозуміли, який я цінний працівник	1
	B. Вони потребують нових співробітників	0
38.	Ваш бутерброд упав маслом вгору PmG.	
	A. Рідкісне везіння	0
	B. Мені часто щастить	1
39.	Ви прокинулися від болю в шлунку PsB.	
	A. Навіщо я так щільно повечеряв (ла)?	1
	B. Навіщо вони (рідні) вмовляли: «поїж як слід»	0
40.	У складній ситуації Ви вчинили найкращим чином PmG.	
	A. Я прийняв (ла) вірне рішення	0
	B. Як завжди, я прийняв (ла) вірне рішення	1
41.	Ви багато сваритеся останнім часом з коханою людиною PsB.	
	A. Я став (ла) дратуватися через дрібниці	1
	B. Його (її) дратує будь-яка дрібниця	0
42.	Повільний покупець, що стоїть перед Вами у черзі до каси супермаркету, викликав у Вас роздратування PmB.	
	A. Дурні затримки завжди дратують мене	1
	B. Я поспішаю зараз, тому і нервую	0
43.	Ви добре проявили себе в новій сфері діяльності PvG.	
	A. Тут я опинився (опинилася) на висоті	0
	B. У мене багато найрізноманітніших здібностей	1
44.	Ви зробили непотрібну покупку, піддавшись умовлянням продавця PvB.	

	А. Я гублюся, якщо на мене «тиснуть»	1
	В. Я не встояв (ла): «У цього продавця просто бульдожа хватка»	0
45.	Ви довго вибирали лотерейний квиток з безлічі розкладених на прилавку. Він виявився виграшним PsG.	
	А. Чиста випадковість	0
	В. Я довіряв (ла) своїй інтуїції, вибираючи квиток	1
46.	Ви вирішили не брати парасольку, і потрапили під дощ PmB.	
	А. Рідкісне невезіння	0
	В. Типова ситуація	1
47.	Ви не можете розібратися в інструкції до побутового приладу PsB.	
	А. Я щось пропустив (ла) в описі	1
	В. Який йолоп писав цю інструкцію!	0
48.	Кохана людина звинуватила Вас в егоїзмі. Ви дуже засмутилися PvB.	
	А. Я ранима людина, мене взагалі легко образити	1
	В. Мене образили несправедливі слова	0

Обробка та інтерпретація результатів:

Аналіз та інтерпретація результатів проводиться за 6-ма первинними шкалами:

1) PmB (Permanent Bad) час невдач – визначає, наскільки постійними вважаються причини неприємностей, невдач (питання №№ 5, 13, 20, 21, 29, 33, 42, 46)

0 – 1 – Ви цілком оптимістичні

2 - 3 – помірно оптимістичні

4 – слабкий песимізм

5-6 – цілком песимістичні

7 - 8 – глибокий песимізм.

2) PmG (Permanent good) час успіху – визначає постійність у поясненніпозитивних подій (питання №№ 2, 10, 14, 15, 24, 26, 38, 40)

7 - 8 – Ви дуже оптимістично налаштовані6 – помірно оптимістична оцінка

4 - 5 – проміжний показник3 – помірний песимізм

0 - 2 – цілком песимістично.

3) PvB (Pervasiveness Bad) широта невдач – пояснення невдачі

конкретними причинами або поширення безпорадності на інші сфери діяльності (питання №№ 8, 16, 17, 18, 22, 32, 44, 48)

0 - 1 – дуже оптимістично

2 - 3 – помірно оптимістично4 – середній показник

5 - 6 – помірно песимістично

7 - 8 – цілком песимістично.

4) PvG (Pervasiveness good) широта успіху – оцінка оптимізму з позиціїшироти для позитивних подій (питання №№ 6, 7, 28, 31, 34, 35, 37, 43)

7 - 8 – цілком оптимістично6 – помірно оптимістично

4 - 5 – проміжний показник3 – помірний песимізм

0 - 2 – цілком песимістично.

5) PsB (Personalization Bad) Я-невдача – оцінка персоналізації в негативних умовах (визнання власної вини в невдачах) (питання №№ 3, 9, 19, 25, 30, 39, 41, 47)

0 - 1 – дуже оптимістично

2 - 3 – помірно оптимістично4 – середній показник

5 - 6 – помірно песимістично

7 - 8 – дуже песимістично.

6) PsG (Personalization good) Я-успіх – персоналізація в позитивних умовах (констатація власних заслуг) (питання №№ 1, 4, 11, 12, 23, 27, 36, 45)

0 - 2 – дуже песимістична оцінка

3 – помірно песимістична4 - 5 – проміжна оцінка

6 – помірно оптимістична оцінка7 - 8 – дуже оптимістична оцінка.

B = PmB + PvB + PsB. Сума за шкалами «час невдач», «широта невдач» та «Я-невдача» показує результат за ставленням до негативних подій. Якщо цясума в межах

3 – 5 – Ви виключно оптимістичні6 - 8 – Ви помірно оптимістичні

9 – 11 – проміжне значення

12 - 14 – помірний песимізм

результат більший 14 потребує обов’язкової корекції.

G = PmG + PvG + PsG. Сума за трьома протилежними шкалами («час успіху», «широта успіху» та «Я-успіх») результат щодо позитивних подій. Якщорезультат більший або дорівнює

19 – Ви відноситесь до хороших подій цілком оптимістично 17 - 19 – Ваше мислення помірно оптимістичне

14 - 16 – проміжне значення

11 - 13 – цілком песимістичне менше 10 – глибокий песимізм.

(G-B) Різниця другого та першого результатів діагностує вираженість оптимізму – песимізму, тобто атрибутивний стиль особистості. Якщо результат більший.

8 – Ви цілком оптимістичні в широкому діапазоні умов 6- 8 – Ви помірно оптимістичні

3 - 5 – проміжне значення

0 - 2 – помірний песимізм

Результат менший за 0 – Ви цілком песимістичні